

”Syytä kuunnella ja ajatella ”

- kuuntelemisen taito käräjätuomarin työvälineenä

Katja Mäki

Kirjallinen lopputyö

Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus 2021–2023

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	1
1.1	Suullisuusperiaate ja kuunteleminen sen tosiasiallisena toteuttajana.....	1
1.2	Rikosasian pääkäsittely vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta.....	4
1.3	Tuomarien kuuntelemiskäsitykset.....	8
2	Metodi.....	10
3	Kuunteleminen.....	12
3.1	Kuuntelemisen määritelmä.....	12
3.2	Kuunteleminen kognitiivisena prosessina.....	12
3.3	HURIER-malli.....	15
3.4	HURIER-malli kuuntelemisen jäsentämisen apuvälineenä.....	18
4	Asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa.....	19
4.1	Säädöspohja.....	19
4.2	Asianosaisen kertomuksen vastaanottaminen, tarkastelu HURIER-mallin avulla... 22	
4.2.1	Kuunteleminen (Hearing).....	22
4.2.2	Ymmärtäminen (Understanding).....	24
4.2.3	Muistaminen (Remembering).....	30
4.2.4	Tulkinta (Interpreting).....	32
5	Päätöksenteosta.....	34
5.1	Oikeudellinen perusta.....	35
5.2	Päätöksenteon tarkastelu HURIER-mallin avulla.....	36
5.2.1	Arviointi (Evaluation).....	36
5.2.2	Vastaaminen (Responding).....	41
6	Lopuksi.....	43

1 Johdanto

1.1 Suullisuusperiaate ja kuunteleminen sen tosiasiallisena toteuttajana

Rikosasia tulee vireille käräjäoikeudessa, kun syyttäjä on esitutkimamateriaalin perusteella tekemässään syyteharkinnassa päättänyt nostaa syytteen ja toimittaa kirjallisen haastehakemuksensa käräjäoikeuden kansliaan. Tästä alkaa rikosasian tuomioistuinkäsittely, joka etenee vaihe vaiheelta kohti pääkäsittelyä, jossa syyttäjä, asianomistaja(t) ja vastaaja(t) esittävät tuomioistuimelle sen oikeudenkäyntiaineiston, jonka perusteella asia ratkaistaan. Kysymys on oikeudellisesti tarkkaan säännellystä menettelystä, joka päättyy joko syyliseksi tuomitsevaan tai vapauttavaan tuomioon.

Suullinen käsittely on Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan yksi tärkeimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöistä.¹ Suomessa oikeudenkäynnissä on noudatettu 1990-luvulla tapahtuneen uudistuksen jälkeen eli noin 30 vuoden ajan suullisuuden, välittömyyden ja keskittämisen periaatteita. Suullisuusperiaate tarkoittaa, että asianosaisten tulee esittää kaikki väitteensä, vaatimuksensa ja todisteensa suullisesti, tukeutumatta kirjallisiin lausumiin. Suullisuusperiaatteen merkitys liitetään usein todistelun uskottavuuden arviointiin, mutta sillä on asian käsittelyssä laajempi tosiasiallinen merkitys. Se mahdollistaa ensinnäkin kontradiktorisen periaatteen (*audiatur et altera pars*), tasapuolisuuden periaatteen (*equality of arms*) ja vastaajan vastakuulustelu-oikeuden toteutumisen.

---

¹ Laura Ervo: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. 2005. WSOY, s. 152, 160.

Kun oikeudenkäyntiaineisto esitetään asian ratkaisevalle tuomioistuimelle suullisesti ja keskitysperiaatteen mukaisesti yhtäjaksoisessa käsittelyssä, on kaikki todistelu kokonaisuutena tuomiota harkittaessa tuomareiden muistissa ja hallittavissa.² Periaatteiden konkreettinen merkitys ilmeneekin erityisesti siinä, että tuomioistuin saa ottaa asiaa ratkaistessaan huomioon vain sen aineiston, joka on esitetty pääkäsittelyssä (ROL 11 luku 2 §).

Käsittelyn suullisuus turvaa asianosaisille perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan laissa turvattua oikeutta tulla kuulluksi omassa asiassa ja se mahdollistaa pääkäsittelyssä autenttisen vuoropuhelun niin osapuolten kesken kuin osapuolten ja tuomioistuimenkin välillä.³ Suullisuusperiaatteen tosiasiallinen toteutuminen edellyttää tuomarilta sitoutunutta kuuntelemista jokaisessa ratkaistavana olevassa asiassa. Kuuntelemista voidaan perustellusti pitää tuomioistuinten jäsenten velvollisuutena ja tuomareilta voidaan edellyttää hyvää kuuntelemisen taitoa. Kun pääkäsittelyssä kuullaan asianosaisia taikka todistajia, tuomari painaa tallennuksen päälle, ja alkaa kuunnella henkilön kertomusta ja tehdä siitä muistiinpanoja. Kuuntelemisen prosessia ei kuuntelemisen hetkellä tule välttämättä sen enempää tietoisesti ajateltua, vaan kuunteleminen tapahtuu itsestään, ikään kuin autopilotilla.

Kuunteleminen on kuitenkin monimutkainen ja moniaistillinen prosessi. Se edellyttää kuuntelijalta tarkkaavaisuutta ja keskittymiskykyä, jotta ajatukset eivät harhaile ja viesti tulee ymmärretyksi. On esimerkiksi esitetty, että merkittävä osa

---

² HE 15/1990 vp., s. 6, 26. Rikosoikeudenkäynnin osalta muutokset on saatettu voimaan 1.10.1997 voimaan tulleella lailla 689/1997. Lain esitöissä uudistusta on perusteltu sillä, että oikeudenkäynnissä on ainakin yhtä tärkeätä kuin riita-asioiden oikeudenkäynnissä turvata tuomioistuimelle mahdollisimman hyvät keinot asian aineellisesti oikeaan ratkaisemiseen. Tämän vuoksi oikeudenkäynnin suullisuus, välittömyys ja keskitys keinoina nopean, varman ja halvan oikeudenkäynnin toteuttamiseksi myös rikosasioissa ovat erittäin tärkeitä (HE 82/1995, s. 16).

³ HE 32/2001, s. 62.

terveydenhoidossa tapahtuvista hoitovirheistä johtuisi huonosta kuuntelusta.⁴ Myös tuomarin huonosta kuuntelusta rikosoikeudenkäynnissä ja oikeudenkäynnissä ylipäättään voi seurata virheellisiä ratkaisuja. Niiden korjaaminen muutoksenhaussa voi olla vaikeaa ja seuraukset voivat olla kauaskantoisia.⁵

Nykyään puhutaan kuuntelevista organisaatioista tai työyhteisöistä ja kuuntelemisen taito nähdään tärkeänä arvona, jolla saavutetaan tehokas työn tekeminen. Käräjäoikeudet ovat jo tehtävänsä puolesta kuuntelevia organisaatioita. Kuunteleminen liittyy istunnossa koko asian käsittelyyn istunnossa. Erityisen tärkeä rooli keskittyneellä kuuntelemisella on asianosaisten ja todistajien kertomuksia vastaanotettaessa. Kertomukset on kyettävä sisäistämään ja muistamaan, jotta niiden merkitystä ja luotettavuutta on mahdollista päätösharkinnassa arvioida. Kuunteleminen ei liity ainoastaan tuomarin päätöksentekoon, vaan se on osa tuomarin prosessinjohtoa ja ihmisten välistä vuorovaikutusta oikeussalissa.

Yhdysvaltalainen journalisti Kate Murphy käsittelee vuoden 2020 tietokirjaksi valitussa teoksessaan ”Et taida kuunnella. Miksi kuunteleminen on tärkeää ja miten se muuttaa meitä” kuuntelemista elävästi ja mukaansatempaavasti kuuntelemista haastattelemiensa ihmisten tarinoiden kautta. Murphy on huolissaan siitä, olemmeko menettämässä kuuntelemisen taidon. Hän kirjoittaa kuunteluun liittyen niistä ajattelun kulttuurista ja kokemusperäisistä stereotyyppioista ja ajattelun vinoumista, joihin oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksessa on tutustuttu esimerkiksi Itiel

---

⁴ Tuula-Riitta Välikoski: Kuuntelemisen taito. ProComma Academic 2014: särkymätön viestintä, s. 58-67.

⁵ Ks. Tatu Hyttinen, Johannes Koskeniemi (2023) Virheet ja niiden välttäminen rikosoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa, Lakimies 1/2023, s. 6-34. Artikkelissa käsitellään sitä, mitä rikosoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa tapahtuvilla virheillä täsmällisesti ottaen tarkoitetaan. Artikkelissa on kuvattu rikosoikeudellisen virheen merkityssisällön olevan kuin kaleidoskooppi, mikä vaikeuttaa virheistä ja niiden minimoinnista puhumista, s. 7 ja 32.

Drorin luennoilla ja lukemalla psykologi Kahnemanin teos "Thinking. Fast and Slow". Erilaiset stereotyyppit ja vinoumat voivat vääristää ymmärrystämme ja päätöksentekoa. Murphy toteaaakin, että stereotyyppit ja vinoumat voivat johtaa siihen, että huomaamatta alat kuunnella valikoiden ja kuulet vai sen, mikä tukee ennakkokäsitystäsi.⁶ Murphyn innoittamana syntyi päätös tarkastella kuuntelemista omassa työssäni käräjätuomarina ja kirjoittaa aiheesta tämä erikoistumiskoulutuksen lopputyö.

1.2 Rikosasian pääkäsittely vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta

Rikosasian pääkäsittelyssä ammattituomarit, syyttäjät sekä asianosaisia avustavat asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja luvan saaneet oikeusavustajat ovat virkaansa tai ammattiaan hoitavia oikeudellisia asiantuntijoita. Asianosaiset ovat puolestaan useimmiten maallikoita ja mahdollisesti pääkäsittelyssä ensimmäistä kertaa oikeustalolla ja istuntopöydässä. Kun ympäristö ja menettely on vierasta, asianosainen ei ole pääkäsittelyssä vuorovaikutuksen toteuttajana "samalla viivalla" juristien kanssa. Sekä prosessin että sen etenemisen ja istunnossa käytettävän oikeudellisen sanaston ymmärtäminen voi olla vaikeaa.

Rikosasian pääkäsittelyssä viestintäsuhteet ovat paitsi epäsymmetrisiä, myös institutionalisoituneita. Oikeudenkäynti on lähtökohtaisesti julkinen ja kuka tahansa saa tulla seuraamaan suullisessa istunnossa tapahtuvaa vuorovaikutusta⁷.

---

⁶ Kate Murphy (2020) Et taida kuunnella. Miksi kuunteleminen on tärkeää ja miksi se muuttaa meitä. WSOY, s. 66.

⁷ Tuula-Riitta Välikoski, Sanna Ala-Kortesmaa (2014) Suhteellisuusperiaate vuorovaikutuksen näkökulmasta, Oikeus 2/2014, s. 194. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 15 §:ssä säädetään perusteista, jolloin tuomioistuin voi määrätä asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta. Esimerkiksi pääkäsittelyt seksuaalirikoksissa toimitetaan usein yleisön läsnäolematta ja asianomistajan

Oikeudenkäynti ylipäättään ja osallistuminen suulliseen pääkäsittelyyn on rikosasian asianosaiselle kuormittava ja stressaava kokemus. Esimerkiksi silloin, kun rikos on loukannut henkeä, terveyttä, ruumiillista tai seksuaalista koskemattomuutta, käsitellään oikeudessa arkaluonteisia, vaikeita ja yksilön elämään pitkään vaikuttavia tapahtumia. Pahimmillaan asianomistajan velvollisuus saapua oikeuteen kuultavaksi aiheuttaa pelkoa ja on rikoksen kokenutta uhria uudelleen vahingoittava kokemus. Vastaajan kohtaaminen ja tapahtumien palauttaminen mieleen voi tuntua sietämättömältä. Vaikka rikosuhridirektiivin myötä käyttöön on tullut toimintatapoja, joilla asianomistajan oikeudenkäyntiin osallistumista pyritään helpottamaan, joutuu asianomistaja aina oikeudenkäynnissä käymään kokemansa rikoksen tapahtumat uudelleen läpi. Asianomistajan traumainformoitu kohtaaminen oikeudenkäynnissä on siten tärkeää, jotta kuulemistilanteesta ei muodostuisi hänelle uudelleen traumatisoiva kokemus.⁸

Rikosoikeudenkäynnissä kantava periaate on syyttömyysolettama. Se tarkoittaa, että jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.⁹ Syyttömyysolettama on perustana myös pääkäsittelyssä tapahtuvalle vuoropuhelulle. Oikeudessa käsitellään ja arvioidaan tekoja, ei ihmisiä. Silti pääkäsittely on stressaava ja kuormittava tilanne myös

---

henkilöllisyys määrätään salassapidettäväksi, niissä käsitellään erityisen arkaluonteisia asianomistajan yksityiselämään tai terveyteen liittyviä tietoja.

⁸ Ks. traumainformoidusta kohtaamisesta tarkemmin esimerkiksi: Berbec, Silvia, Fernández, Cristina, Coop, Dinamia S., Gómez, Elena, Ilcheva, Miriana, Ionescu, Gabriela, Lehmann, Katrin, Lilja, Inka, Plaza, Javier, Wells, Anja (2021) Toimintasuunnitelma uhrikeskeisten ja traumainformoitujen rikosoikeusjärjestelmien kehittämiseksi. HEUNI 2021.

⁹ Periaate on kirjattu esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan 6 artiklaan ja EU:n peruskirjan 48 artiklaan. Syyttömyysolettaman ydin on, että jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

vastaajalle. Rikokset eivät läheskään aina johdu tietoisesta rikoksentekopäätöksestä. Oikeudessa käsitellään esimerkiksi liikenteessä ja työelämässä sattuneita tapahtumia ja ratkaistaan, onko kysymys rikosoikeudellisesti rangaistavasta huolimattomuudesta vai tapaturmasta. Rikollisuuden taustasyyt voivat esimerkiksi väkivaltarikoksissa juontaa esimerkiksi päihdeongelmista tai mielenterveyden ongelmista taikka erilaisten ongelmien ylisukupolvisoitumisesta. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat sellaiset nuoret, joilla on yhtäaikaaisesti mielenterveydenhäiriö, rikoksilla oireilua ja lastensuojelun tarve.¹⁰

Yksittäisessä asiassa vuorovaikutuksen sisältö ja laatu riippuu toki itse asiasta, mutta ennen kaikkea istuntosalissa olevista ihmisistä ja siitä, miten he toimivat ja kohtelevat toisiaan. Rikosasian käsittely on pitkälti syyttäjävetoista. Syytteen ajaminen ja sen toteennäyttäminen on syyttäjän tehtävä. Syyttäjän lisäksi äänessä ovat asianosaisten avustajat. Oikeuden puheenjohtajana toimivan tuomarin vastuulla on prosessinjohto.¹¹ Tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asia tulee asianosaisten hankkiman ja esittämän aineiston perusteella asianmukaisesti ja perustellusti ja ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta (ROL 6:5.2 §). Tuomarin tehtävänä on jakaa puheenvuorot ja huolehtia myös siitä, että istunnossa säilyy järjestys ja että kuulemisperiaate toteutuu ja menettely on tasapuolista ja reilua.

Tuomareiden toimintaa ohjaa vaatimus puolueettomuudesta ja neutraalisuudesta, mikä voi luoda heistä jäykän ja etäisen vaikutelman. Tuomarit

---

¹⁰ Lotta Haikkola, Noora Hästbacka, Elina Pekkarinen (toim): Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34, s. 99.

¹¹ Prosessinjohto jaetaan aineelliseen ja muodolliseen prosessinjohtoon.

istuvat salissa asianosaisista etäällä, korotetun pöydän ja tietokoneruutujen takana ja kirjoittavat muistiinpanoja päätöksentekoa varten. Katse on tällöin helposti ruudulla eikä ihmisissä. Pitkään on ajateltu, että muodollisuus ja etäisyys nimenomaan takaavat puolueettomuuden, neutraalisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Ruotsissa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan muodollinen ja etäinen lähestymistapa saa kuitenkin asianosaisissa aikaan negatiivisia tunteita. Kyselytutkimuksen mukaan tuomarin tärkein ominaisuus on kyky kohdata asianosaiset ja osoittaa heille arvonantoa ja kunnioitusta riippumatta siitä, mikä heidän prosessuaalinen asemansa on.¹² Myös kansainvälisten tutkimusten perusteella oikeudenmukaisella menettelyllä on tuomioistuimen asiakkaille suuri merkitys. Se, miten ihmisiä kohdellaan prosessissa, vaikuttaa siihen, miten asianosaiset suhtautuvat lopputulokseen ja yleisemmin oikeusjärjestykseen ja sen noudattamiseen.¹³

Tuomarin roolissa kommunikoinnin tulee olla tietoista ja kontrolloitua, mutta sen tulisi samalla korostaa ihmisen omaa persoonallisuutta aitouden säilyttämiseksi. Pääkäsittelyn alkaessa puheenjohtajan olisi kohteliasta ottaa kaikkiin asianosaisiin katsekontakti, esittäytyä ja esitellä kaikki salissa olevat henkilöt sekä oma että muiden rooli asiassa. Lisäksi selostamalla lyhyesti pääkäsittelyn kulku sekä luomalla ilmapiiri, jossa asianosaiset voivat tuntea olonsa mahdollisimman turvallisiksi ja rauhallisiksi, luodaan parhaat edellytykset sille, että asianosaiset pystyvät antamaan vapaasti ja omin sanoin kertomuksensa. Tämä lisää kokemusta prosessuaalisesta oikeudenmukaisuudesta.¹⁴

---

¹² Kirsi Huotari: Ruotsalaisten tuomioistuimien tapa kommunikoida istuntosaleissa, tuomioistuimien ratkaisuihin ja mediassa ja mitä me voisimme siitä oppia. *Lakimies* 3-4/2019, s. 447-449.

¹³ Kaijus Ervasti-Virve Maria de Godzinsky: Koettu oikeudenmukaisuus tuomioistuimissa. *Lakimies* 2/2014, s. 175-176.

¹⁴ Huotari 2019, s. 450.

Tuomarin tietoiseen kommunikointiin liittyy mielestäni olennaisesti myös kuunteleminen. Jokainen meistä tunnistaa varmasti tilanteita, joissa on syntynyt kokemus siitä, ettei ole tullut kuulluksi. Puheenjohtaja ja asianosainen ovat istunnon aikana välittömässä puhekontaktissa erityisesti, kun pääkäsittelyssä on edetty henkilötodistelun vastaanottamiseen, ja on aika kuulla ensin asianomistajaa ja sen jälkeen vastaajaa, mikäli hän ei käytä oikeuttaan olla vaiti. Kuultavalle muodostuvan kokemuksen kannalta on tärkeää, että tuomari on sitoutunut omaan tehtäväänsä kuunnella kertomus ja että hän ohjaa myös kaikki muut salissa olijat keskittymään kuuntelemiseen.

1.3 Tuomarien kuuntelemiskäsitykset

Kuunteleminen on osa viestintätutkimusta. Hakiessani tutkimustietoa aiheestani ilmeni ensinnäkin, että puheviestintä on saanut kuuntelua suuremman jalansijan viestintätutkimuksessa. Toiseksi oikeudenkäyntiä on pidetty kuuntelemisen kannalta haasteellisena tutkimuskohteena menettelyn muodollisuuden, viestintäsuhteiden epäsymmetrian ja hierarkkisuuden vuoksi. Suullisuusperiaatteen myötä on silti syntynyt oikeudenkäyntiä koskevaa viestinnän ja vuorovaikutuksen tutkimusta, myös Suomessa ja nimenomaan kuuntelemisen näkökulmasta. Ala-Kortesmaa ja Välimäki ovat tutkineet kuuntelemisen taitoa oikeussaliympäristössä. Tutkimuksissa on selvitetty kärjätuomareiden ja syyttäjien kuuntelemiskäsityksiä.

Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että tuomarit ja syyttäjät mieltävät kuuntelemisen toiminnaksi, jossa vuorovaikutukseen liittyy viestin sisällön kriittinen arviointi ja informaation organisointi. Heidän kuuntelemisensa on keskittynyt

kuuntelutilanteessa informaation subjektiiviseen, kognitiiviseen prosessointiin sen sijaan, että kuuntelemisella olisi rakennettu vuorovaikutussuhteita.¹⁵ On todettu, että juristit keskittyvät kuunnelleessaan faktoihin.¹⁶

Myös tuoreen tuomioistuinsovittelua koskevan tutkimuksen mukaan tuomareiden kuuntelu keskittyy viestien asiasisältöön. Ala-Kortesmaa ja Välimäki toteavat kuitenkin artikkelissaan, että tuomarit kuuntelevat myös ei-verbaalisia ja muita vihjeitä, jotka antavat tietoa viestintätilanteen ilmapiiristä ja osapuolten välisistä suhteista. Artikkelissa viitataan tulossa olevaan tutkimukseen koskien kärjätuomarin kuunteluosaamista ja vuorovaikutuksen rakentumista etäkuulemistilanteissa.¹⁷ Tutkijat ovat työllään luoneet jalansijaa kuuntelemisen hahmottamiseksi myös oikeudellisessa ympäristössä tiedostettavaksi prosessiksi ja harjoitettavissa olevaksi taidoksi.¹⁸

Oikeudenkäynnissä asianosaisia ja todistajia kuullaan vuorokuulustelumenetelmää noudattaen. Tästä kuulemistilanteesta on olemassa oikeuspsykologista tutkimustietoa, esimerkiksi eri tyyppisten kysymysten vaikutuksesta kuultavan tuottaman kertomuksen sisältöön. Brodsky käsittelee hyvää kuuntelemista kuulustelua toteuttavan asianajajan näkökulmasta. Hän toteaa, että jotkut asianajajat ovat taitavia muotoilemaan ja esittämään kysymyksiä, mutta eivät kuuntelemaan vastauksia. Hän liittää hyvään kuunteluun nimenomaan kyvyn

---

¹⁵ Sanna Ala-Kortesmaa, Pekka Isotalus: Relational tensions and optimal listening in the communication relationships of American and Finnish legal professionals. *Journal of Intercultural Communication Research*, Volume 43 2014, s. 173–193.

¹⁶ Pekka Isotalus, Sanna Ala-Kortesmaa, Maija Gerlander, Marja-Leena Hyvärinen, Jonna Koponen & Tuula-Riitta Välikoski: Alakohtainen vuorovaikutuskoulutus lääkärin, farmaseutin ja juristin professioissa. *Puheviestinnän vuosikirja 2013*, s. 17.

¹⁷ Sanna Ala-Kortesmaa, Tuula-Riitta Välikoski: Listening in court-connected mediations. *International Journal of listening*, s. 12.

¹⁸ Sanna Ala-Kortesmaa: Professional listening in legal context. 2015. *Acta Universitatis Tamperensis* 2101.

kuunnella vastaus tarkkaan ja tarttua vastauksen sisältöön sen sijaan, että kuulustelussa siirryttäisiin vastauksen jälkeen seuraavaan kysymykseen.¹⁹ Kun tuomari kuuntelee asianosaisen vuorokuulustelua, hän kuuntelee nimenomaan kuultavalle esitettyjen kysymysten ja vastausten kautta syntyvää kertomusta.

Tuomarin näkökulmasta kuunteleminen on aina tavoitteellista, koska se tähtää asian ratkaisemiseen. Kuunteleminen liittyy myös toiseen tuomarin keskeiseen tehtävään eli prosessinjohtoon ja kuunteleminen on olennainen osa tuomarin ja asianosaisen välistä kohtaamista. Nämä kuuntelemisen elementit ovat käsillä kaikissa suullisissa oikeudenkäynneissä ja todistajankuulemisineen. Olen rajannut lopputyössäni tarkastelun kohteeksi rikosasian pääkäsittelyn ja valinnut tulokulmaksi ennen kaikkea tuomarin näkökulman. Pyrin ottamaan tarkastelussa esille myös asianosaisen näkökulman, koska tätä kautta tarkasteluun tulee tuomarin ja asianosaisen välinen vuorovaikutus ja rikosasian asianosaisen kokemus menettelyn oikeudenmukaisuudesta.

2 Metodi

Tutkimustietoa aiheesta olen hakenut Åbo Akademin Almasta ja sen e-tietokannoista (esimerkiksi HeinOnline, PsycInfo) sekä Google Scholarista. Hakusanoina käytin muun muassa ”judges listening skills, active listening, evaluative listening, listening in the legal context, interpersonal listening, cognition and interpersonal communication, desision making”. Lisäksi olen käyttänyt taustatietona ja lähteinä oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksen videoluentoja ja materiaalia,

---

¹⁹ Stanley 2013, s. 121.

esimerkiksi Itiel Droerin luentoja ajattelun vinoumista ja Kahnemanin edellä mainitsemaani teosta ja sekä Aivotalon ja Kielijelpin verkkosivustojen tietoja. Tietohakuja olen tehnyt myös Edilexiin ja käyttänyt lähdeaineistona ja taustatietoina lainsäädännön ja lain esitöiden lisäksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja ja oikeustieteellistä kirjallisuutta.

Viestintätieteiden alalta löytyi tietohauilla edellä sanottua tutkimustietoa tuomarin kuuntelemisesta osana vuorovaikutusta. Sen sijaan tutkimustietoa tuomarin kuuntelemisen taidosta ja sen suhteesta päätöksentekoon en tekemilläni tietohauilla löytänyt ja tuomarin kuuntelemisen jäsentäminen osoittautui haastavaksi tehtäväksi. Menetelmäksi valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa käsittelen tarkastelen kuuntelemista osana vuorovaikutusta ja kognition näkökulmasta. Olen yhdistänyt tarkasteluun käräjätuomarin työssä kuuntelemisesta syntyneitä kokemuksia ja ajatuksia. Kysymys on vain omista näkemyksistäni ja tarkoitukseni on niiden avulla avata lukijalle kuulemistilannetta tuomarin näkökulmasta.

Olen jäsentänyt tuomarin kuuntelemista käyttämällä apuvälineenä kohdassa 3.3. kuvaamaani Brownellin luomaa HURIER-mallia. Siinä kuuntelemisen taidon osa-alueiksi on määritelty kuunteleminen (Hearing), ymmärtäminen (Understanding), muistaminen (Remembering), tulkinta (Interpreting), arviointi (Evaluating) ja vastaaminen (Responding). Kuvaan näiden osa-alueiden avulla tuomarin kuuntelemisen näkökulmasta asianosaisen kertomuksen vastaanottamista pääkäsittelyssä ja kuuntelemisen linkittymistä päätöksentekoon. Jokainen kuuntelemisen taidon osa-alue ansaitsisi oman yksityiskohtaisemman tarkastelunsa, mutta tarkoituksena on tässä hahmottaa kokonaiskuva tuomarin kuuntelemisesta.

Tarkastelen varsinaista kuulemistilannetta myös asianosaisen näkökulmasta ja otan kustakin osa-alueesta esille käytännön esimerkkejä.

3 Kuunteleminen

3.1 Kuuntelemisen määritelmä

Kaikki kuuleminen ei ole kuuntelemista, sillä kuunteleminen edellyttää tarkkaavaisuutta ja tietoista päätöstä keskittyä siihen, mistä toinen puhuu. Kuuntelemiselle on luotu erilaisia määritelmiä, kuten aktiivinen kuunteleminen, keskittynyt kuunteleminen taikka kriittinen ja arvioiva kuunteleminen. Yhteistä kaikille määritelmille on, että kuunteleminen nähdään vuorovaikutusprosessin osana, sanoman vastaanottamisena.

Kansainvälinen järjestö International Listening Associationin (ILA 1996) on pyrkinyt yhtenäistämään kuuntelemisen käsitettä. Se on luonut määritelmän, jonka mukaan kuunteleminen on prosessi, jossa kielellisiä ja/tai nonverbaalisia sanomia vastaanotetaan, rakennetaan niille merkityksiä, tehdään niistä yhteenvetoja ja arviointeja ja myös vastataan sanomiin.²⁰

3.2 Kuunteleminen kognitiivisena prosessina

Kuuntelemisen ja pelkän kuulemisen ero on juuri kuullun prosessointi. Kognitiivisen psykologian näkökulmasta kuunteleminen käsitetään ennen kaikkea tiedon prosessointina. Välikoski viittaa edellä sanottuun kuuntelemisen käsitteeseen ja toteaa, että toisin sanoen kuunteleminen on verbaalisten ja nonverbaalisten (näkyvien ja äänellisten) sanomien affektiivista ja kognitiivista prosessointia. Se on kuuloärsykkeen vastaanottamista ja tulkintaa. Kuunteleminen on tarkkaavaisuuden

---

²⁰ Välikoski, 2014.

suuntaamista ja yksilön kokemuslähtöisessä muistissa olevien havainto- ja tulkintaskeemojen käyttöä vastaanotetun informaation prosessointiin. Kuunteleminen on myös metakognitiota, tietoisuutta omasta kognitiivisesta prosessoinnista kuuntelemisen aikana, ja tuon tietoisuuden käyttämistä kuuntelun muuttamiseen, esimerkiksi omien kuunteluasteiden ja rajoitusten poistamiseen. Kuunteleminen on yksilönsisäistä toimintaa, mutta se tulee havaittavaksi vuorovaikutuksessa erilaisina viestintätekoina.²¹

Kuuntelijan on suoritettava kuuntelemisessaan tiettyjä vaiheita. Kuuntelijan on ensinnäkin valmistauduttava kuuntelemiseen ja hänen on käsiteltävä kuunneltua asiaa ja myöhemmin myös reagoitava ja vastattava kuuntelemiseen oikealla tavalla. Kognitiivisen psykologian näkökulmasta verbaalisten ja nonverbaalisten sanomien avulla kuuntelija prosessoi työmuistillaan erilaisia merkityksiä. Käytännössä kuuntelija toimii tunnistaen erilaisia sanoja, lauseita, ilmeitä, eleitä ja muita ääniä, ja näiden merkitysten ja aikaisempien kokemustensa perusteella kuuntelija tallentaa sanoman pitkäaikaiseen muistiinsa muodostaen kuunneltavan sanomasta muistettavan kokonaisuuden.²²

Sanoma ei noin vain tallennu kuuntelijan pitkäkestoiseen muistiin. Työmuistilla tarkoitetaan kykyä säilyttää ja muokata informaatiota lyhytaikaisesti muistissa. Työmuisti on ikään kuin ajattelun työtila, jota käytetään meneillään olevan tehtävän suorittamiseen. Se voi vastaanottaa tietoa aistien kautta ulkomaailmasta tai hakea sitä säilömuistista, käsitellä ja yhdistellä tietoa.²³ Työmuistin kapasiteetti on rajallinen,

---

²¹ Välikoski, 2014.

²² Margarete Imhof: What is Going on in the Mind of a Listener? The Cognitive Psychology of Listening. Listening and human communication in the 21st century, s. 98-99.

²³ Muistin osavaiheet. Aivotalo.fi.

mutta kuuntelija voi oppia prosessoimaan tietoa tehokkaammin, jolloin hänellä on enemmän muistia käytössä varastointiin.²⁴

Keskustelukuuntelemisen kapasiteetti ilmentää sitä, miten hyvin yksilö pystyy pitämään mielessään kuullun informaation esimerkiksi odottaessaan vuoroa keskustelussa. Se tarkoittaa niiden kognitiivisten merkitysten määrää, jonka yksilö pystyy pitämään aktiivisena muistissaan ja johon hän pystyy vastaamaan keskustelun kuluessa. Näin kuuntelukapasiteetti toimii pohjana yhteenvetojen tekemiselle kuulemisen aikana ja kokonaistilanteen hahmottamiselle. Kuuntelun tehokkuus perustuu työmuistiin, dynaamiseen järjestelmään, joka siirtää ja varastoi vastaanotettua informaatiota ja luo myös uusia merkityksiä.²⁵

Työmuistilla on siis rajallinen kesto, mikä vaikuttaa myös kuuntelemisessa. Työmuistin kapasiteetti on keskimäärin 3 - 4 yksikköä. Yksiköllä tarkoitetaan yhdeksi asiaksi mielletävää kokonaisuutta. Fonologisella työmuistilla viitataan kykyyn pitää mielessä useista puheen yksiköistä koostuvia jonoja. Yksiköt voivat olla esimerkiksi sanoja, mutta myös tavuja tai äännejonoja, jotka muodostavat ennestään tuntemattoman sanan. Kognitiivisen kuorman teorian (CLT, cognitive load theory) mukaan työmuistiin liittyvä kognitiivinen kuorma muodostuu kuuntelemisen osalta muodostuu sekä verbaalisesta että ei-verbaalisesta informaatiosta (listening load).²⁶

Imhofin mukaan kuuntelemisen aikana mentaaliseen kuormitukseen tai kapasiteetin suuruuteen saattavat vaikuttaa se, että kuunneltava puhe menee nopeasti ohi, puhujan tuottaman informaation tahdissa on haastavaa pysyä ja on

---

²⁴ Välikoski, 2014.

²⁵ Välikoski, 2014.

²⁶ Margarete Imhof, Tuula-Riitta Välikoski, Anne-Maria Laukkanen, Kai Orlob: Cognition and interpersonal communication: The effect of voice quality on information processing and person perception. *Studies in Communication Sciences* xxx (2014) xxx-xxx, s. 1-2.

kyettävä sekä valikoivaan kuunteluun että kuuntelun ylläpitämiseen.²⁷ Tuomarin työssä kuuntelemiseen liittyy juuri näitä haasteita.

3.3 HURIER-malli

Kuuntelemista voidaan kartoittaa erilaisin mittarein. Brownell on tutkinut, miten kuuntelutaitoja voidaan kehittää. Hän on luonut HURIER-mallin, jonka avulla voidaan tunnistaa henkilön kuuntelemisen taitojen vahvat ja heikot kohdat. HURIER -termi muodostuu sanoista hearing (kuuleminen), understanding (ymmärtäminen), remembering (muistaminen), interpreting (tulkitseminen), evaluating (arvioiminen) ja responding (vastaaminen). Brownell on korostanut, että kuuntelun tavoite ja vuorovaikutustilanne vaikuttavat siihen, mikä merkitys kullakin osa-alueella kuuntelutilanteissa on. HURIER -malli on ikään kuin työväline, joka tarjoaa kehon tarkastella ja ymmärtää kuuntelemista prosessina ja jonka avulla kuuntelemisen taitoa voi kehittää.²⁸

Kuuleminen (Hearing). Kuuleminen on ensimmäinen askel tehokkaaseen kuuntelemiseen. Kuulemisen taitoina Brownell viittaa kuuntelemiseen valmistautumiseen, fyysisten kuuntelemisen esteiden poistamiseen ja kuuntelemiseen keskittymiseen. Brownell kehottaa kiinnittämään huomiota ensinnäkin siihen, että ajattelu on puhetta nopeampaa. Ihminen tuottaa puhetta noin 120-180 sanaa minuutissa, mutta ymmärtää keskimäärin 400-500 sanaa minuutissa, eli prosessoi tietoa aivoissaan vähintäänkin kahdenkertaisella nopeudella puheeseen verrattuna. Kun kapasiteetti ei ole kokonaan käytössä kuuntelemiseen, herpaantuu

---

²⁷ Imhof, 2001.

²⁸ Judy Brownell: Listening: Attitudes, Principles and Skills 2017. 6th Edition. 2017, s. 14-26 ja 43-57.

keskittyminen helposti sisäisiin ajatuksiin, mikä puolestaan johtaa huonoon kuunteluun.²⁹

Kuunteleminen edellyttää tarkkaavaisuutta ja halukkuutta kuunnella ja ymmärtää puhujan sanoma. Kuulemisessa on kysymys huomion suuntaamisesta ja ärsykkeiden valitsemisesta. Positiivisen asenteen säilyttäminen ja levottomuuden pitäminen aisoissa auttavat niin ikään huomiokyvyn ylläpitämisessä ja keskittymisessä. Tilanneahdistus lisääntyy kuuntelemisen keston pidentyessä. Myös stressi ja ahdistus itsessään voivat vaikeuttaa kuuntelemista. Toisin sanoen kuunteluun vaikuttavat ulkoiset ja sisäiset ärsykkeet pitäisi huomioida ja eliminoida pois kuuntelemisen tieltä.³⁰

Ymmärtäminen (Understanding). Vaikka kuuntelija keskittyisikin kuuntelemiseen, on mahdollista, ettei hän ymmärrä kuulemaansa. Ymmärtäminen tapahtuu sanojen merkitysten tasolla, ja siihen voivat vaikuttaa yksilölliset ja kulttuuriset tekijät. Ymmärtämisen edellytyksenä ovat muun muassa omien ennako-oletusten huomioon ottaminen ja koko sanoman kuunteleminen keskeytyksettä. Oikeanlaisten kysymysten esittäminen ja omien havaintojen oikeellisuuden tarkastaminen on myös tärkeää. Brownell toteaa osuvasti: ”Kuuntele ymmärtääksesi, älä kumotaksesi”.³¹

Muistaminen (Remembering). Muistia tarvitaan kuultuun reagoimiseen ja taito muistaa kuulemansa on suoraan yhteydessä kuuntelemisen tehokkuuteen. Tieto

---

²⁹ Brownell, 2017, s. 78-97.

³⁰ Brownell, 2017, 78-97.

³¹ Brownell, 2017, s. 110-136.

voidaan ottaa aistimuistista työmuistin käsittelyyn tarkkaavaisuuden avulla. Työmuistiin tallentuu tietoa vain lyhyeksi ajaksi, muutamiksi kymmeniksi sekunneiksi. Asia on työmuistissa vain siihen saakka, kunnes huomio suunnataan muualle, jolloin uusi tieto syrjäyttää vanhan. Keskeytykset aiheuttavat työmuistiin katkoksen. Seikka, jota ei ole havainnut tai johon ei ole kiinnittänyt huomiota, ei tule työmuistiin lainkaan. Suuri osa työmuistissa säilössä olevista asioista ”tulee ja menee”. Brownell liittää tämän vuoksi ymmärtämiseen muistiinpanojen laatimisen. Asioiden muistiinkirjoittaminen auttaa tallettamaan tietoa pitkäkestoiseen muistiin. Muistiinpanot ovat ikään kuin tukiväline työmuistille ja tiedon jäsentämiselle.³²

Tulkinta (Interpretation). Ymmärtämisen ja muistamisen lisäksi kuuntelemisessa tarvitaan tulkinnan taitoa. Tulkintaan liittyy sanoman verbaalisten viestien ohella nonverbaaliset viestit, kuten ilmeet ja äänensävyt, joten tulkinta laajentaa sanoman kokonaismerkitystä. Brownell korostaa näiden nonverbaalisten viestien ymmärtämisen merkitystä puhujan tunteiden ja asenteiden tunnistamisessa. On tärkeää huomioida puhuja yksilönä, jolla on omat tunteet, arvomaailma, kokemukset ja oletamat eli yksilölliset, mutta myös kulttuuriset erot. Brownell liittää tulkintaan myös empatiakyvyn ja tunneälyn. Tulkinnan taitoa on lisäksi oman nonverbaalisen viestintäkäyttäytymisen tarkkailemisen taito ja itsetuntemus.³³

Arviointi (Evaluation). Kun sanoma on ymmärretty, muistettu ja tulkittu, sitä voidaan arvioida. On osattava erottaa toisistaan sanoman sisältämät fakta, päätelmät ja

---

³² Brownell, 2017, s. 151-172.

³³ Brownell, 2017, s. 185-222.

mielipiteet. Brownell korostaa, että kriittisyys ei tarkoita negatiivisuutta eikä arvioiminen tuomitsevuutta. Brownell toteaa, että arvioinnin taitoa on paitsi kuullun analysoiminen myös omien ennakoasenteiden tiedostaminen sekä emotionaalisten suhtautumistapojen tunnistaminen.³⁴

Vastaaminen (Response). HURIER- mallin viimeisenä kuuntelemisen taidon osa-alueena on vastaaminen, joka on tehokkaan kuuntelemisen lopputulos. Kuuntelemisen laatu arvioidaan sillä, miten siihen vastataan. Brownell toteaa, että vastaaminen muuttuu taidoksi, jos kuuntelija ymmärtää vastauksensa vaikutukset ja osoittaa tarkoituksenmukaista viestintäkäyttäytymistä kyseisessä tilanteessa. Kuuntelemisen ympäristö ja tarkoitus auttavat määrittämään käytettävissä olevia vastaamisen vaihtoehtoja ja itseymmärrys löytämään oman mukavuustason. Brownell liittyy vastaamiseen pyrkimyksen helpottaa sitä, että vastaanottaja ymmärtää vastauksen, sekä eettisen tietoisuuden. Brownell toteaa: "Integrity is achieved over time and lost within moments".³⁵

3.4 HURIER-malli kuuntelemisen jäsentämisen apuvälineenä

Tarkastelen asianosaisen kuulemistä todistelutarkoituksessa HURIER-mallin avulla kohdassa 4.2. Kontekstin esiin tuomiseksi selostan ensin asianosaisen kuulemisessa noudatettavan menettelyn kohdassa 4.1. HURIER-mallin kuuntelemisen taidon osa-alueista kuunteleminen, ymmärtäminen, muistaminen ja tulkinta tapahtuvat pääkäsittelyssä välittömässä vuorovaikutustilanteessa. HURIER-mallin

---

³⁴ Brownell, 2017, s. 242-270

³⁵ Brownell, 2017, s. 286-311.

kuuntelemisen osa-alue "arviointi" liittyy pitkälti tuomioharkintaan ja päätösneuvotteluihin ja "vastaaminen" puolestaan tuomion julistamiseen tai antamiseen kirjallisena kansliassa. Jaottelu on varsin karkea, koska ymmärtämistä, muistamista ja tulkintaa tapahtuu myös osana päätösharkintaa ja arviointia puolestaan jo pääkäsittelyssä tapahtuvan kuuntelemisen aikana. Tarkastelen arviointia ja vastaamista kohdassa 5.2., kun olen ensin kohdassa 5.1. esitellyt pääpiirteisesti päätöksentekoon liittyvän lainsäädännöllisen perustan.

4 Asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa

4.1 Säädöspohja

Henkilötodistelun vastaanottamisessa noudatettavasta menettelystä säädetään todistelua koskevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa. Henkilötodistelu otetaan vastaan pääkäsittelyssä kirjallisen todistelun jälkeen. Asianosaiset kuullaan ennen todistajia ja rikosasiassa asianomistaja ennen vastaajaa. Asianosainen on usein kuulemisensa tapahtuessa paikalla istuntosalissa ja voi istua avustajansa vieressä. Lain sallimissa tilanteissa kuuleminen voidaan toteuttaa myös videoteitse tai puhelimitse, jolloin kuulemisessa syntyvä vuorovaikutustilanne on erilainen kuin kohdatessa kasvotusten. Kertomukset tallennetaan, joten tuomari voi tarvittaessa päätösharkintaa tehdessään palata kertomukseen kuuntelemalla tallenne. Tulevaisuudessa, kun henkilötodistelun videokuvaamista koskeva lainmuutos tulee voimaan, on mahdollista palauttaa kuulemistilanne ja kertomus muistiin videolta.

Todistajankuulustelussa ja asianosaisten kuulustelussa noudatetaan vuorokuulustelumenettelyä, jonka keskeiset säännökset ilmenevät oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 ja 49 §:stä. Kuuleminen alkaa pääkuulustelulla, jossa kuultavan tulee oma-aloitteisesti ja hänelle tarvittaessa esitettyjen kysymysten

avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti. Pääkuulustelu alkaa kuultavan vapaalla kerronnalla, jossa hänen tulee antaa kertomus omin sanoin ja yhtäjaksoisesti. Tarkoituksena on saada esiin kuultavan omin sanoin tuottama aito kertomus tapahtumainkulusta. Pääkuulustelussa kuultavalle voidaan esittää sellaisia kysymyksiä, jotka auttavat häntä jatkamaan kertomusta. Lisäksi hänelle saa tehdä tarkentavia ja täsmentäviä kysymyksiä. Pääkuulustelussa ei saa esittää sellaisia johdattelevia kysymyksiä, jotka sisältönsä muotonsa tai esittämisensä puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen (OK 17:48.6 §).

Asianomistajan pääkuulustelun suorittaa hänen avustajansa taikka syyttäjä. Vastaajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Jollei vastaajalla ole avustajaa, pääkuulustelun toimittaa joko tuomioistuin tai syyttäjä.

Pääkuulustelua seuraa vastakuulustelu. Asianomistajan vastakuulemisen toimittaa vastaajan avustaja ja vastaajan vastakuulemisen aloittaa syyttäjä. Yleensä vastakuulustelussa tarkastellaan pääkuulustelussa esiin tulleita seikkoja, selvitetään kertomuksen luotettavuutta, pyritään osoittamaan omat argumentit todeksi ja testataan todistajan sitoutuneisuutta kertomukseensa. Vastakuulustelun sisältöön vaikuttaa olennaisesti valittu kuulustelustrategia. Kysymykset keskittyvät usein todistajankertomuksen epäuskottaviin tai ristiriitaisiin kohtiin ja henkilötodistelun epävarmuustekijöihin. Kysymyksiä ei välttämättä esitetä lainkaan, mutta silloin kun niitä esitetään, on sallittua esittää edellä mainittuja johdattelevia kysymyksiä, mutta vain, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin kuultavan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistuimen tulee evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset (OK 17:48.6 §).

Vuorokuulustelujärjestelmän viimeinen vaihe on niin sanottu täydentävä kuulustelukierros, jonka aloittaa kuultavan nimennyt asianosainen ja jonka aikana tuomioistuin ja asianosaiset voivat vielä esittää kuultavalle kysymyksiä (OK 17 luku 48.4 §). Täydentävässä kuulustelussa ei tarkoitus ole enää esitellä uusia teemoja, vaan selvennetään esiin tulleita seikkoja.

Vaikka henkilötodistelun vastaanottaminen on suullista ja esitutkintakertomuksen käyttäminen todisteena on lähtökohtaisesti kielletty (OK 17:24.2 §), on varsin tavallista, että henkilötodistelua suullisesti vastaanotettaessa syyttäjä ja muut asianosaiset vetoavat lopulta kuultavan esitutkintakertomukseen. Jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, taikka ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta (OK 17:47.2 §). Esitutkintakertomusta saadaan siten käyttää todisteena silloin, kun vastaaja käyttää oikeuttaan olla vaiti ja silloin, kun ja siltä osin kun kuultava kertoo pääkäsittelyssä toisin kuin esitutkinnassa taikka ei pysty antamaan kertomusta, koska ei muista.

Kuuleminen ei käytännössä aina etene tiukan kaavamaisesti lain kirjaimen mukaan, vaan vuorovaikutus on rönsyilevää ja vuorokuulemisen säännöistä tulee tarvittaessa voida joustaa. Esitutkintaan viitattaessa esimerkiksi kuultavan viittausta koskeva kommentointi voi johtaa siihen, että kuulemisen loppuvaiheessa selvitetään vielä sellaisia uusia seikkoja tapahtumainkulusta, jotka eivät olleet tulleet pääkuulemisessa mieleen ja esille. Merkitykselliset kysymykset eivät myöskään aina

tule mieleen juuri siinä kohtaa vuorokuulemista, jolloin ne lain mukaan tulisi esittää. Vuorokuulemisessa tuleekin voida joustaa tilanteen edellyttämällä tavalla.

4.2 Asianosaisen kertomuksen vastaanottaminen, tarkastelu HURIER-mallin avulla

4.2.1 Kuunteleminen (Hearing)

Asianosaisen kuulemisessa korostuu vuorovaikutuksen epäsymmetria, kun oikeudellista asiantuntemusta omaavat henkilöt esittävät kysymyksiä asianosaiselle, jolle oikeudellinen ympäristö ja sanasto on vieras. Kuulemisen alkaessa puheenjohtajalla ja kuultavalla asianosaisella on suora puhekontakti, jolloin on mahdollista kuultavalle tilanne mahdollisimman mukavaksi ja toisaalta siirtää oma ja muiden tarkkaavaisuus kuuntelemiseen.

Asianomistajalle kuulemistilanne voi esimerkiksi aikaisemmin kohdassa 1.1.3. mainituista syistä olla haastava ja ahdistava, mutta hänen on silti kyettävä pysymään totuudessa ja tuottamaan yhtäjaksoinen kertomusta käsiteltävänä olevasta tapahtumasta. Näkökulma kuulemisessa on syytteen teonkuvauksessa ja esitutkinnassa annetun kertomuksen olennaisten osien saattamisessa tuomioistuimen tietoon osaksi ratkaisuaaineistoa. Merkityksellistä ei ole välttämättä kaikki se, mitä asianomistaja on asiaan liittyen kokenut. Jo sen hahmottaminen, mistä kertomuksen aloittaa ja mistä pitää kertoa, voi olla hankalaa. On vaikea muistaa ja palauttaa mieleen tapahtumia, joista on kulunut pitkä aika. Myös ihmisten kyky kertoa tapahtumista ja sanoittaa niitä on yksilöllinen.

Tuomarin olisi tämän vuoksi yritettävä prosessinjohtossa asettua kuultavana olevan henkilön asemaan. Asianosaisen pitää kertoa hänelle mahdollisesti traumaattisesta tapahtumasta ja kun muisto on traumaattinen, hän elää tilannetta

kuulemisen aikana uudelleen. Sama tapahtuu myös silloin, kun muiden kuultavien kertomuksia vastaanotetaan.³⁶ Etukäteisinformaatio esimerkiksi mahdollisuudesta tukihenkilöön ja avustajan rooli on tärkeää, mutta myös puheenjohtaja voi pyrkiä helpottamaan kuultavan taakkaa omalla toiminnallaan. Kuulemisen alussa olisikin tärkeä kertoa, miten vuorokuuleminen etenee ja selostaa, minkälaisia kysymyksiä saa esittää ja rohkaista kuultavaa sanomaan, jos hän ei esimerkiksi ymmärrä kysymystä tai kuulemisen tahti on liian nopea.

Prosessinjohdossa on tärkeä huolehtia siitä, että ilmapiiri on kuultavalle mahdollisimman kunnioittava ja kiireetön, ja sen ylläpitämistä pitää edellyttää sekä itseltä että muilta. Paperien rapistelu, kynän napsutus tai puhelimen selailu eivät kuulu kuulemistilanteeseen. Tuomarin on tärkeä huolehtia siitä, ettei kysymyksissä sorruta käyttämään vaikeaa ammattisanastoa, vaan käytetään helposti ymmärrettävää yleiskieltä, sekä siitä, ettei kuulustelija kiirehdi eteenpäin liian nopeaan tahtiin, vaan kuultavalle jää aikaa muodostaa vastaus. Kuulemisen lopuksi on tärkeä varata kuultavalle mahdollisuus kertoa vapaasti, jos mielessä on jotakin, mitä kuulemisessa ei ole osattu kysyä, ja lopuksi kiittää kuultavaa kertomuksen antamisesta.

Rauhallisen ja keskittyneen ilmapiirin luominen on tärkeää myös tuomarin ja muiden kertomusta kuuntelevien kannalta. Tarkkaavaisen ja motivoituneen kuuntelemisen lisäksi kuuleminen edellyttää ympäristöä, jossa kuunteleminen onnistuu mahdollisimman hyvin. Teknologia tarjoaa mahdollisuuksia parantaa kuuntelemisen olosuhteita, mutta valitettavasti äänentoistoon liittyvät ongelmat ovat

---

³⁶ Dorislee Gilbert, Emily Bonistall Postel: Truth without Trauma, Reducing re-traumatization throughout the justice system, 60 U. Louisville L. Rev 523 (2022), s. 526.

istunnoissa arkipäivää. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi häiritsevät äänet eivät pelkästään lisää kuuntelun kuormaa, vaan heikentävät tehokasta tiedon prosessointia³⁷. On tavallista, että mikrofoneista huolimatta puheesta on vaikea saada selvää, ja jos toisella puolella salia istuvat kuulevat puheen hyvin, toinen puoli salia ei välttämättä saa puheesta kunnolla selvää. Kun kuultavaa on toistuvasti pyydettyä puhumaan lähemmäs tai kauemmas pöytään kiinni pultatusta mikrofonista, keskeytyy kertomuksen antaminen ja tulee ajatuskatkoksia ja jotakin olennaista voi jäädä mainitsematta. Kuulemistilanteesta tulee stressaava ja kuuntelemisen kuorma kasvaa kaikilla istuntoon osallistuvilla. Toimiva audiotekniikka ja akustiikka istuntosalissa ovat siten välttämätön edellytys kuuntelemisen onnistumiselle.

Puhelinkuuleminen ja kuuleminen videoyhteydellä tuovat omat haasteensa vuorovaikutukseen, koska fyysinen läsnäolo ja puhelinkuulemisessa myös visuaalinen puoli puuttuvat. Toisaalta laadukas videokuva, jossa kuultavan kasvot näkyisivät läheltä, toisi hänet lähemmäs tuomaria kuin silloin, kun hän isossa salissa etäällä avustajansa vieressä. Ja toisin päin, esimerkiksi puhujaan automaattisesti suuntautuvien kameroiden avulla mahdollistuisi vaivattomasti se, että etäyhteyden päässä oleva kuultava näkisi hyvin kulloinkin äänessä olevan henkilön. Tarkoituksenmukaisesti valittu tekniikka voi myös oikein käytettynä parantaa kuuntelemista.

4.2.2 Ymmärtäminen (Understanding).

Brownell viittaa ymmärtämisen osalta esimerkiksi oikeanlaisten kysymysten esittämiseen.³⁸ Ne ovatkin tärkeässä asemassa oikeudessa tapahtuvassa

---

³⁷ Imhof, Välikoski, Laukkanen, Orlob, 2014, s. 1-2.

³⁸ Brownell, 2017, s. 110-136.

vuorokuulustelussa ja vaikuttavat siihen, miten tuomari voi ymmärtää kertomuksen. Oikeuspsykologiassa on tutkittu todistajankuulemista siitä näkökulmasta, voivatko esitetyt kysymykset aiheuttaa virheitä kertomukseen. Marjasola on tarkastellut johdattelun, painostuksen ja vaikeaselkoisten kysymysten hyväksyttävyyttä vastakuulustelussa. Hän toteaa, että todistajanpsykologisten tutkimusten mukaan erityisesti sanotunlaiset kysymykset ovat omiaan vääristämään todistajan muistia, kertomusta ja käyttäytymistä. Lisäksi sen voivat vääristää päätöksentekijän tulkintaa todistajankertomuksen sisällöstä ja luotettavuudesta.³⁹

Tutkimusten mukaan kuultavat kysyvät selvennystä tai tarkentavat vastaustaan verrattain harvoin. Henkilö voi olla liian hermostunut kysyäkseen selvennystä tai hän ei kenties halua vaikuttaa epävarmalta ja myötäilee vastauksissaan säilyttääkseen itseluottamuksensa, eikä välttämättä edes huomaa ymmärtäneensä kysymyksen väärin.⁴⁰ Tämän tiedon valossa on ymmärtämisen kannalta erityisen tärkeää, että tuomari kertoisi kuulemisen alussa vuorokuulemisen pelisäännöt ja loisi kuultavalle tunteen siitä, että puheenjohtaja on tarkkana painostavien tai johdattelevien kysymysten suhteen ja ottaa asian tarvittaessa esille. Kuultavan informoiminen ja opastaminen vuorokuulemisen pelisäännöistä vastuuttaa samalla kuulustelijoita kiinnittämään huomiota kysymystensä laatuun ja pitää mielestäni hyvin myös tuomarin oman tarkkaavaisuuden kuuntelemisessa. Asian esille ottaminen etukäteen on tärkeää, koska kuulemisen aikana puuttuminen kysymyksiensä laatuun

---

³⁹ Henna Marjasola: Oikeuspsykologinen näkökulma vastakuulusteluun. Oikeus 2/2021, s. 160. Marjasola tarkoittaa artikkelissaan todistajalla kaikkia niitä tahoja, jotka kertovat oikeudessa omista havainnoistaan ja muistikuvistaan (s. 159, alaviite 1).

⁴⁰ Marjasola, 2021, s. 173.

aiheuttaa aina keskeytyksen, mikä voi sotkea kuultavan ajatukset siitä, mitä hän oli kertomassa.

Marjasola toteaa artikkelissaan, että tutkimusten mukaan johdattelulla ei ole mahdollista selvittää, puhuuko henkilö totta vai ei.⁴¹ Marjasolan mukaan tietyntyyppinen johdattelu sekä kaikenlainen sosiaalinen painostus ja vaikeaselkoiset kysymykset tulisi tulkita sääntelyn vastaisiksi menettelyiksi ja tuomioistuimen tulisi kategorisesti evätä niiden käyttö. Tämä on järkeenkäypää, koska kuten Marjasola toteaa, kielteinen palaute, vihjailut, kommentit ja muut kertomuksesta tehtävät johtopäätökset eivät jo lähtökohtaisesti kuulu esitettäväksi kuultavalle, vaan kuuluvat loppulausuntoon.⁴² Näkemykseen on helppo yhtyä, koska se turvaa vuorovaikutuksen säilymistä kuulemistilanteessa kunnioittavana ja ylläpitää tilanteessa rauhallista ilmapiiriä.

Kokemusperäinen havaintoni tuomarin työssä on, että kysymysten oikeanlainen muotoilu ja erityisesti kuultavan antamaan vastaukseen reagointi oikeanlaisella jatkokysymyksellä ei ole lainkaan helppoa, vaan päinvastoin varsin haasteellista. Hyvinkin alkanut kuulustelu voi päättyä huonoihin kysymyksiin kuulustelijan keskittymisen ja tarkkaavaisuuden herpaantuessa. Hyvää valmistautumisen lisäksi kuulustelu vaatii tietoista keskittymistä siihen, mitä kysyy ja ennen kaikkea siihen, mitä kuultava vastaa. Kuulustelija osaltaan vaikuttaa kysymyksillään kertomuksen syntymiseen ja mikäli hän siirtyy vastausta kuuntelematta seuraavaan kysymykseensä, vastauksen ollessa epätarkka, voi kertomus jäädä vaille tarvittavia yksityiskohtia. Esimerkiksi silloin, kun kuultavan on

---

⁴¹ Marjasola, 2021, s. 179.

⁴² Marjasola, 2021, s. 176

vaikea tuottaa omaa kertomusta, häntä auttavien kysymysten esittäminen siten, että kertomus pysyy kuultavan kertomuksena, voi olla kuulustelijalle hyvin vaikeaa. Avustajien valitsemat kuulustelustrategiat eivät välttämättä tähtää asian objektiiviseen selvittämiseen, vaan erityisesti vastakuulustelussa kuulustelija pyrkii tuoman päämiehensä etua tukevia seikkoja esiin ja heikentämään kuultavan antaman kertomuksen näyttöarvoa.⁴³

Tuomarin kyky tunnistaa kielletyt ja ongelmalliset kysymykset sekä niiden merkitys kertomuksen sisältöön ja näyttöarvoon on tärkeä työkalu kertomuksen ymmärtämisessä ja arvioinnissa. Kysymystyyppien jäsentäminen etukäteen mielessä ja rauhallisen kuulustelutahdin ylläpitäminen helpottavat sen hahmottamista, syntykö kertomus pääkuulustelussa omaehtoisesti (esimerkiksi ohjaavat, helpottavat ja täsmentävät kysymykset) vai rajoittaako kuulustelija kysymyksillä kertomuksen sisältöä (sulkevat ja vaihtoehtoiset kysymykset tai siirtyminen hätiköiden seuraavaan kysymykseen).

Kuuntelemisen mentaalista kuormitusta lisää Imhofin mukaan esimerkiksi valikoiva kuuntelu ja kuuntelun ylläpitäminen. Tuomarin tehtävänä on vuorokuulemisessa jakaa puheenvuoroja ja valvoa esitettyjen kysymysten laatua ja sallittavuutta. Vuorokuulustelussa kysymysten ja vastausten kautta syntyvän kuultavan kertomuksen syvälinen sisäistäminen yhtäaikaisesti tämän tehtävän kanssa on omiaan lisäämään kuuntelemisen kuormittavuutta. Se tuo lisähaasteita kertomuksen kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen, mitä pitkäkestoisemmasta kuulemisesta on kysymys.

---

⁴³ Marjasola, 2021, s. 164.

HURIER-mallin ”ymmärtämisen” osa-alueen osalta esille vielä kirjalliseen esitutkintakertomukseen vetoamisen. Se on sallittua edellä selostetuissa tilanteissa. Viittaaminen on ajan kulumisesta johtuvien muistamisvaikeuksien vuoksi yleistä. Mitä enemmän esitutkintakertomuksiin viitataan, sitä heikommin suullisuusperiaate toteutuu. Kertomukseen ei läheskään aina viitata kokonaisuudessaan, vaan on tavallista, että syyttäjät ja avustajat kukin vuorollaan ja lukevat kuulustelupöytäkirjan sivuilta kertomuksesta joitakin kappaleita tai virkkeitä, jotka tukevat omaa kantaa jostakin teemasta. Viittauksen jälkeen he saattavat pyytää kuultavaa kommentoimaan viittaamaansa esitutkintakertomuksen osaa ja esittävät usein kysymyksen siitä, pitääkö kertomus paikkansa ja muistiko kuultava asiat paremmin esitutkinnassa.

Tilanteessa korostuu vuorovaikutuksen epäsymmetrisyys. Syyttäjällä ja avustajilla on tavallisesti esitutkintapöytäkirja kuulemisen ajan esillä ja siitä seurataan, tuottaako kuultava samansisältöisen kertomuksen kuin esitutkinnassa. Kuultava ei ole samalla voinut käsittelyn ajan seurata kuulemistaan esitutkintapöytäkirjasta eikä tuomari ole siihen voinut tutustua, koska se ei ole osa oikeudenkäyntiaineistoa.

Kun esitutkintakertomuksen johonkin kohtaan vedotaan oikeudessa, kuultavan on kyettävä prosessoimaan kuulemansa ja ottamaan mahdollisesti kantaa sen sisältöön. Kun kuultavalle luetaan otteita hänen esitutkintakertomuksestaan, kasvaa hänen kuuntelunsa kuorma. Mielestäni on vaarana, ettei hän ehdi sisäistää kuulemaansa. Kirjallinen kuulustelukertomus ei ole kuultavan kuulustelussa tuottama kertomus, vaan poliisin kuulustelussa kirjalliseen muotoon saattama tulkinta siitä. Kuulustelupöytäkirjoissa käytetään kysymys-vastaus -tekniikkaa, mutta edelleen melko usein vastaan tulee myös sellaisia kuulustelupöytäkirjoja, johon kysymyksiä ja

vastauksia ei ole kirjattu, vaan poliisi on kirjannut kuulustelun yhtenäiseksi kertomukseksi. Kuultavan voi olla vaikea palauttaa mieleen kuulustelutilannetta ja hahmottaa, mihin kokonaisuuteen tai asiayhteyteen viitattu kohta kuulustelussa on liittynyt. Kuuntelemisen kuorma voi tilanteen haastavuuden ja stressin vuoksi ylittyä. Usein kuultava vastaakin kaikkiin kysymyksiin muistaneensa asiat esitutkinnassa paremmin riippumatta siitä, ovatko kuulustelijoiden vuoron perään esitutkintakertomuksesta esille nostamat vastaukset tulkinnanvaraisia tai ristiriidassa keskenään. Viittaukset esitutkintaan voivat aiheuttaa väärinymmärryksiä ja virheitä kertomukseen.

Tuomari saa esitutkintakertomuksen sisältöä ja luotettavuutta arvioidessaan ottaa huomioon vain ne kohdat, joihin asianosaiset ovat viittaneet, mutta koska viitattut osat ovat irrallaan kokonaisuudesta ja kuultavan vastaukset ristiriitaisia tai epämääräisiä, voi syntyä virhelähteitä, jotka vaikuttavat näytön arvioinnissa. Puheenjohtajan on siten tärkeä tiedostaa tilanne sekä kuultavan näkökulmasta että päätöksenteon näkökulmasta. Prosessinjohtollisin keinoin tulee myös huolehtia siitä, että edetään riittävän rauhallisesti ja että viittaustekniikan aiheuttamat ristiriitaisuudet ja epäselvyydet tulisivat rauhallisesti selvitettyiksi ja että tarpeettomat viittaukset jätettäisiin tekemättä.

Silloinkin kun vastaaja käyttää oikeuttaan olla vaiti, viitataan hänen esitutkintakertomukseensa useimmiten vain osittain, jolloin kertomuksen arviointi on ensinnäkin kokonaan kirjallista ja pirstaleista. Esimerkiksi seksuaalirikoksissa alaikäisen asianomistajan kuulustelu videoidaan esitutkinnassa ja oikeudessa otetaan tämä tallenne näyttönä vastaan, koska alaikäisellä seksuaalirikoksen asianomistajalla on ehdoton oikeus kieltäytyä kuulemisestaan oikeudessa. Tällöin oikeudessa

katsotaan näyttönä videotallenne. Jos kaikista esitutkintakertomuksista olisi käytössä vain äänitallenne taikka videotallenne, tuskin kelaisimme tallennetta istunnossa edestakaisin sen mukaan, mihin kohtaan kukin osapuoli haluaa viitata. Sen sijana katsoisimme tai kuuntelisimme rauhassa koko tallenteen. Tämä olisi ajankäytöllisesti valtava haaste, mutta vertauskuva tallenteen kelailusta herättää mielestäni perustellun kysymyksen nyt käytössä olevan, lainsäädännön sisällöstä juontavan viittaamistekniikan toimivuudesta ja järkevyydestä. Kuuntelemisen taitoon liittyvää ymmärtämistä se ei ainakaan helpota.

4.2.3 Muistaminen (Remembering).

Kuuntelemisen taidon osa-alueena muistaminen liittyy tuomarin työssä ennen kaikkea siihen, että pääkäsitelyssä vastaanotetut kertomukset ovat hänen muistissaan päätöksentekovaiheessa. Siihen, että tuomari joutuu kirjoittamaan muistiinpanoja on kiinnitetty huomiota jo rikosoikeudenkäyntilain esitöissä resurssien tarpeen näkökulmasta, ja todettu muistiinpanojen tekemisen olevan tarpeen etenkin silloin, kun asiaa käsitellään useampana päivänä.⁴⁴ Ilman muistiinpanoja on hyvin vaikea muistaa jälkikäteen henkilötodistelussa vastaanotettujen kertomusten sisältöä. Muistiinpanojen tekeminen asianosaisten ja todistajien kertomuksista on tosiasiaa välttämätöntä jokaisessa asiassa näytön arvioimista ja tuomion laatimista varten.

Muistiinpanojen tekeminen auttaa siinä, että ajatukset eivät kuunnellessa harhaile, ja siten edistää tarkkaavaisuuden suuntaamista kuunteluun. Työmuisti on rajallinen, joten muistiinpanoja on syytä tehdä oikeatahtisesti suhteessa siihen, etteivät kuullut asiat ehdi kadota mielestä. Muistiinpanojen tekeminen auttaa

---

⁴⁴ HE 82/1995 vp., s. 29.

hallitsemaan kuuntelemisen kuormaa, mutta toisaalta liiallinen muistiinpanojen tekeminen voi viedä tarkkaavaisuuden pois kuuntelemisesta ja prosessinjohtosta. Esimerkiksi jos kuunnellessaan keskittyy kirjoittamaan muistiin jokaisen sanan, voi kuunteleminen itse asiassa kärsiä, koska kirjoittaminen vie huomion kuuntelemiselta. Jos kirjoittaa liikaa, ei ehdi ajatella. Kun tuomarin katse on kohdistettu lähinnä tietokoneen ruudulle, hänen on vaikea tehdä havaintoja kuultavan ja muiden nonverbaalisesta viestinnästä. Prosessinjohto kärsii ja kuultava voi kokea tilanteen epäkunnoittavana ja ajatella, ettei tuomari kuuntele.

Erityisesti silloin, kun asiassa on useita asianosaisia ja useat kuulustelijat esittävät kuultavalla vuoron perään omalta kannaltaan tärkeistä seikoista kysymyksiä, kuulustelu voi poukkoilla aiheesta toiseen. Tällöin olennaisen erottaminen epäolennaisesta on mielestäni haastavaa ja jälkikäteen joutuu toteamaan, ettei muistiinpanoista ole niin suurta hyötyä kuin oli olettanut. Silloin, kun asianosaiset vetoavat laajalti esitutkintakertomukseen, joka on sähköisessä muodossa pdf-tiedostona, on kyettävä keskittymään yhtä aikaa kertomuksen sisälön ymmärtämiseen, viitattujen kohtien merkitsemiseen muistiin pdf-tiedostoon ja muistiinpanojen kirjaamiseen siitä, mitä kuultava asiasta lausuu, sekä prosessinjohtoon. Tarkkaavaisuus ei voi olla jokaisessa tehtävässä samanaikaisesti ja kertomuksiin voi joutua palaamaan kuuntelemalla ne tallenteelta. Se on työlästä ja varsin hidasta.

Lukeminen on tallenteen kuuntelemista nopeampaa. Silloin kun päätösharkinnassa on palautettava kertomus tai jotkin sen yksityiskohdat mieleen tallenteelta, se onnistuisi kirjalliseen muotoon saatetusta kertomuksesta huomattavasti nopeammin ja tehokkaammin kuin tallennetta kuuntelemalla.

Kollegani kertoi eräästä rikosasiasta, jossa henkilötodistelua vastaanotettiin videoyhteydellä Kiinasta käsin. Kun kuuleminen oli ohi, kiinalaisessa tuomioistuimessa tulostettiin välittömästi kuultavan litteroitu kertomus, jonka kuultava allekirjoitti sormenjäljellään. Tekniikan ja tekoälyn tarjoamat mahdollisuudet ja niiden valjastaminen järkevään päätösharkintaa palvelemaan käyttöön voisikin tuoda helpotusta tuomareille kertomusten muistamiseen ja tarkasteluun päätösharkinnassa ja tehostaa työntekoa.

4.2.4 Tulkinta (Interpreting).

Kuunteleminen on moniaistillista. Brownell liittää tulkintaan kuuntelemisen taidon osa-alueena myös tunteiden ja nonverbaalisen viestinnän (ilmeet, katse, eleet, asennot, liikkeet ja tilankäyttö) ja havainnoinnin. Nonverbaalinen viestintä on aina läsnä istuntosalissa osana vuorovaikutusta ja kuuntelemista. Asianosaisille rikosasian käsittely on rankkaa ja tunteet ovat usein ”käsinkosketeltavia”, vaikka ne pyrittäisiinkin pitämään taustalla. Tilanne voi olla hyvin jännitteinen, jos osapuoli kohdistaa toiseen osapuoleen taikka todistajaan epäasiallista elekieltä. Kunnioittavan ilmapiirin ja järjestyksen ylläpitämisen toteuttamiseksi puheenjohtajan tuleekin olla kartalla siitä, mitä salissa tapahtuu ja puuttua tarvittaessa tilanteisiin.

Yhtä lailla on tärkeä kiinnittää huomiota omaan kommunikaatioon ja nonverbaaliseen viestintään, eleisiin, ilmeisiin ja äänenpainoihin, jottei tahattomasti viesti vastoin omaa tarkoitustaan. Tuomarin ammattiroolissaan välittämien viestien tulee olla hallittuja vastata tarkoitustaan.⁴⁵ Tutkimusten mukaan ihminen on huono

---

⁴⁵ Huotari, 2019, s. 448 ja 451.

tunnistamaan tunteita pelkästään kasvojen ilmeiden perusteella.⁴⁶ Keskittynyt kuunteleminen voi tulla tulkituksi esimerkiksi välinpitämättömyytenä tai vihaisuutena. Tuomarin on tärkeä osata tarvittaessa sanoittaa myös omaa toimintaansa ja aikeitaan, jottei vuorovaikutuksessa syntyisi väärinkäsityksiä, jotka vesittäisivät kokemuksen menettelyn oikeudenmukaisuudesta.

Oikeuspsykologisen tutkimuksen mukaan, johon korkein oikeus on ennakkoratkaisuissaan viitannut, mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan, vaan suurempi merkitys on kertomuksella itsellään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella (esim. KKO 2021:5, kohta 21 ja KKO 2013:96, kohta 8).

Tutkimusten mukaan tunteet nivoutuvat kaikkeen ajatteluun ja järkeilevä päätöksenteko vaatii toimiakseen myös tunteita. Kuuntelemisen ja päätöksenteon näkökulmasta on siten tärkeä pitää mielessä, että tutkimusten mukaan tunteita tarvitaan toiminnanohjaukseen ja että ne vaikuttavat kognition ohella päätöksentekoon. Nummenmaa toteaa luennollaan, että tunteet toimivat salamannopeasti, 150 millisekunnin kuluttua havainnosta, ja että tunnereaktio alkaa viritä 200-300 millisekunnin kuluttua havainnosta.⁴⁷ Siten ilmeet, eleet ja muut ei-verbaaliset viestit tulevat tietoisuuteemme nopeammin kuin ääni ja ne vaikuttavat

---

⁴⁶ Carlos F. Benitez-Quiroza, Ramprakash Srinivasana, Aleix M. Martinez: Facial color is an efficient mechanism to visually transmit emotion. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(14), 3581–3586.

⁴⁷ Lauri Nummenmaa: Tunteet ja kognitio tukevat toisiaan (Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus, videoluento Åbo Akademin moodlessa)

tiedostamattomaan ajatteluun. Kuuntelemisessa on aina läsnä nonverbaalinen viestintä, joten jo kuulemisen aikana on tärkeä kiinnittää tarkkaavaisuutta omiin sisäisiin reaktioihin ja siihen, etteivät omat tunteet taikka nonverbaalisen viestinnän tulkitseminen pääsisi ohjailemaan kuuntelemista ja sitä kautta kertomuksen arviointia.

Brownell liittää tulkintaan kuuntelemisen taidon osa-alueena empatian. Oikeudellisessa ajattelussa on tyypillisesti korostunut rationaalisuuden ja tunteiden pitäminen tiukasti erillään eikä empatiaa ole pidetty soveliaana tuomarille. Se on nähty epäasiallisena, puolueettomuutta ja neutraalisuutta vaarantavana ja siten vältettävänä ilmiönä. Empatiassa erotellaan usein kognitiivinen ja emotionaalinen empatia ja empatian vaikutuksista päätöksentekoon on monenlaista tietoa. Esimerkiksi viktimologian alaan kuuluvassa tutkimuksessa on todettu, että empatia edistää objektiivisuutta ja ammatillisuutta oikeudellisissa toimijoissa.⁴⁸ Mielestäni tuomarin kuuntelemisen taidon näkökulmasta voisi ainakin pitää mielessä, että empatia ei itsessään tarkoita puolueellista asennoitumista ja että empatiaa voi käyttää tiedostetusti ja tasapuolisesti. Kuuntelemista koskevan tutkimuksen mukaan empatia lisää tarkkaavaisuutta ja auttaa kuuntelijaa hahmottamaan puhujan näkökulman. Empatia ilmentää kykyä asettua toisen henkilön asemaan ja siten myös kykyä kuvitella, mitä tämä henkilö on tietyssä tilanteessa kokenut.

5 Päätöksenteosta

---

⁴⁸ Nina Törnqvist: Drizzling sympathy: Ideal victims and flows of sympathy in Swedish courts. IRV. International Review of Victimology 2022. Vol 28 (3), s. 264 ja 266.

5.1 Oikeudellinen perusta

Siitä, minkälaisessa kokoonpanossa rikosasia käsitellään pääkäsittelyssä ja ratkaistaan, säädetään laissa. Laki lähtee siitä, että käräjäoikeus on päätösvaltainen rikosasiassa, kun tuomioistuimessa on puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä. Käräjäoikeus on päätösvaltainen myös kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa, jos sitä asian laadun tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna (OK 2:1 §). Sellaiset rikosasiat, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään neljä vuotta, käsitellään ja ratkaistaan yhden käräjätuomarin toimesta (OK 2:6 §).

Lainsäädännössä päätöksenteko on ajallisesti kytketty pääkäsittelyn päättymiseen. Tuomio on julistettava päätösneuvottelun päätyttyä ja päätösneuvottelu on puolestaan pidettävä heti pääkäsittelyn päätyttyä tai viimeistään seuraavana päivänä (ROL 11:7 §). Tuomio saadaan lain mukaan antaa myöhemmin kansliassa laajassa tai vaikeassa asiassa, jos tuomioistuimen jäsenten neuvottelu tai tuomion laatiminen sitä vaatii. Tällöin aikaa on lähtökohtaisesti kaksi viikkoa, sillä tuomio on annettava 14 päivän kuluessa pääkäsittelyn päättymispäivästä ja lain mukaan vain erityinen syy oikeuttaa poikkeamaan tästä ja silloinkin tuomio on annettava niin pian kuin mahdollista.

Myös tuomion perusteluvollisuus on säädetty laissa. Perusteluista on ilmentävä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä (ROL 11:4.1 §). Tuomioistuimen onkin jokaisessa asiassa annettava huolellisesti harkittu ja perusteltu ratkaisu niin näytön arvioinnin kuin rikostunnusmerkistön täyttymisen ja muiden oikeuskysymysten osalta sekä

lopputuloksen ollessa syyksilukeva rangaistuksen, korvausvastuun ja muiden seuraamusten osalta. Tuomioistuimella on oikeus ottaa asiaa ratkaistessaan huomioon vain pääkäsittelyssä esitetty aineisto (ROL 11:2.1 §)

Todisteiden arvioinnin osalta noudatetaan vapaata todistusharkintaa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen on esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä. Saman luvun 3 §:n 2 momentin mukaan tuomion, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi, edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.

Tuomioistuin ei ole minkäänlaisten muodollisten määräysten sitoma harkitessaan todisteita, mutta harkinnan täytyy kuitenkin olla objektiivista ja kestää kriittiset arvoinnit.⁴⁹ Korkein oikeus on useilla näytön arviointia koskevilla ennakkoratkaisuilla ohjannut todistusharkintaa ja todistusharkinnassa hyödynnetään etenevässä määrin oikeuspsykologista tutkimustietoa.⁵⁰ Vapaan todistusharkinnan avulla pyritään selvittämään aineellinen totuus eikä vapaaseen todistusharkintaan kuulu mielivalta taikka pelkkä intuitiivinen yleisvaikutelma.⁵¹

5.2 Päätöksenteon tarkastelu HURIER-mallin avulla

5.2.1 Arviointi (Evaluation)

HURIER-mallin kuuntelemisen taidon osa-alue arviointi liittyy ennen kaikkea päätöksentekoon eli tuomioharkintaan. Laissa puhutaan päätösneuvotteluista, mikä

---

⁴⁹ HE 46/2014 s. 45.

⁵⁰ Esim. seksuaalirikoksia koskevat KKO 2022:50, KKO 2021:5, KKO 2019:54 ja KKO 2013:96.

⁵¹ Antti Tapanila: Syytetyn oikeus syyttäjän todistajien kuulemiseen. 2004, s. 18.

tapahtuukin ammattituomarin ja kahden lautamiehen taikka kolmen ammattituomarin ratkaistessa asian. Merkittävä osa tuomioista syntyy kuitenkin yhden ammattituomarin itsenäisenä ajatteluna, jonka lopputuloksena on joko suullisesti julistettu tuomio taikka kokonaan valmiiksi kirjoitettu myöhemmin kansliassa annettu tuomio.

Arvioinnin taitoon kuuluu paitsi kuullun analysoimien myös omien ennakoasenteiden tiedostaminen sekä emotionaalisten suhtautumistapojen tunnistaminen. Tuomarin kuuntelemisen tulee olla arvioivaa ja kriittistä siinä mielessä, että kertomuksen faktat, mielipiteet ja tulkinnat on kyettävä erottamaan toisistaan. Oman ajattelun inhimillisen puolen ymmärtäminen on yhtä tärkeää, koska tuomioharkinta näytön arviointeineen, kuten mikä tahansa muukin päätöksenteko, on inhimillistä toimintaa, jota ihmisen kognitiiviset kyvyt rajoittavat.

5.2.1.1. Miten ajattelumme toimii?

Kognitiivisen psykologian alalla ajattelua on tutkittu kaksoisprosessoinnin teorian kautta. Kahneman ja Tversky ovat kuvanneet ajattelua järjestelmäksi, jossa ihmisen hyödyntää kahta keskenään yhteistyössä toimivaa järjestelmää: tiedostamatonta nopeaa ajattelua (järjestelmä 1) ja tietoisista hidasta ajattelua (järjestelmä 2). Järjestelmä 1 on automaattista ja ihminen käyttää sitä ensisijaisesti. Se on tiedostamatonta, nopeaa ja assosiativista eikä sen käyttäminen vaadi ponnistelua. Kahneman mainitsee esimerkkeinä tilanteista, joissa järjestelmä 1 aktivoituu yksinkertaisen laskutoimituksen ($2 + 2 = ?$), yksinkertaisten lauseiden ymmärtämisen, auton ajamisen tyhjällä tiellä ja mainostaulujen havainnoinnin.⁵²

---

⁵² Daniel Kahneman: Ajattelu, nopeasti ja hitaasti, (suom. 2012), s. 30-37.

Järjestelmä 2 vastaa rationaalisesta, tietoisesta ja tahdonalaisesta ajattelusta, joka on hitaampaa ja muistia kuormittavaa. Koska aivot toimivat energiatehokkaasti, järjestelmä 1 mahdollistaman nopean ajattelun tarkoitus on keventää ajattelumme kognitiivista kuormaa. Kahneman kuvaa järjestelmää 2 hitaaksi, loogiseksi, laiskaksi ja epävarmaksi. Se on normaalitilassa vähällä käytöllä ja sen hyödyntäminen vaatii ponnisteluja. Aivot ottavat sen käyttöön vasta, kun järjestelmä 1 on todennut, että tehtävä vaatii enemmän prosessointia. Esimerkkeinä järjestelmän 2 aktivoitumisesta Kahneman mainitsee laskutoimituksen $17 \times 24 = ?$, veroilmoituksen täytön, auton parkkeeraamisen pieneen tilaan ja monimutkaisen loogisen argumentin arvioinnin. Järjestelmän 2 aktivointi edellyttää vaivannäköä ja huomion kiinnittämistä toimintaan, vastaavalla tavalla kuin tarkkaavainen kuuntelu.⁵³

Ihmisen mieli toimii siten, että automaattisen ja tiedostamattoman ajattelun (järjestelmä 1) kumpuava intuitio tulee ensin ja vasta sitten rationaalinen järjely (järjestelmä 2). Nopealle ajattelulle (järjestelmä 1) on ominaista erilaiset ajattelun vaistomaiset, arviointia helpottavat peukalosäännöt tai oikopolut, heuristiikat ja vinoumat. Niistä voi olla hyötyä, mutta ne voivat myös johtaa päätöksentekijää harhaan. Kahneman korostaa sitä, miten tärkeä on huomata, että järjestelmä 1 on automaattinen ja toimii ikään kuin autopilotilla, että sitä ei voi kytkeä pois päältä.⁵⁴ Vaikka miten pitäisimme itseämme tietoisina ja päättelevinä, emme siis voi sille mitään, että järjestelmä 1 vaikuttaa ajatteluamme. Ajattelu on sen vuoksi aina vain rajoitetusti rationaalista. Kuuntelemalla saatu informaatio välittyy ensimmäiseksi juuri tähän järjestelmään 1, joten ongelmia voi syntyä kuullun tulkinnassa.

---

⁵³ Kahneman, 2012, s. 43-63.

⁵⁴ Kahneman, 2012, s. 36.

Järjestelmällä 1 on siis vinoumia, systemaattisia virheitä, joita sillä on taipumus tehdä erityisissä olosuhteissa. Ajattelun vinoumiin liittyy WYSIATI-sääntö. WYSIATI tulee sanoista "What you see is all there is", eli järjestelmä 1 toimii siten, että ihminen muodostaa itselleen parhaan mahdollisen tarinan, niillä tiedoilla, jotka hänellä on saatavilla. Näin informaation johdonmukaisuudesta tulee päätöksenteossa tärkeämpää kuin informaation täydellisyys. Saatavilla olevaa rajoitettua informaatiota käsitellään kuin muuta tiedettävää ei olisi ja siitä rakennetaan paras mahdollinen johdonmukainen tarina. Tämä voi johtaa päätöksentekijää harhaan. Silloin kun tiedon vastaanottaminen tapahtuu kuuntelemalla, voitaisiin vastaavasti todeta "What you hear is all there is". Kahneman toteaa, että järjestelmä 1 on rakentunut tekemään hätiköityjä päätöksiä vähäisistä todisteista ja että huonoista todisteista voi saada erittäin hyvän tarinan.⁵⁵

Vinoumia on lukuisia ja niitä on luokiteltu monin tavoin. Yksi kuuntelemiseen liitetty keskeinen vinouma on vahvistusvinouma (confirmation bias), joka on nähty rationaalisuuden kannalta kaikkein ongelmallisimpana ajattelun vinoumana. Vahvistusvinoumalla tarkoitetaan päätöksentekijän taipumusta valikoida esitetyistä tiedoista erityisesti ne, jotka tukevat ennakkokäsitystä asiasta. Ihminen etsii aktiivisesti omia ennakkokäsityksiään tukevaa informaatiota ja jättää samalla ristiriitaisen tiedon joko huomioimatta tai vaille riittävää ja oikeasisältöistä kritiikkiä. Ristiriitaisen tiedon käsittely vaatii ponnistelua ja ihmisen mieli korostaa informaatiota, joka vahvistaa ennakkokäsitystä, eikä tietoa, joka olisi sen kanssa ristiriidassa. Järjestelmän 1 vahvistusharha suosii ehdotusten kritiikitöntä

---

⁵⁵ Kahneman, 2012, s. 104-106 ja 242-245.

hyväksymistä ja liioittelee äärimmäisten ja epätodennäköisten tapahtumien todennäköisyyttä.⁵⁶ Järjestelmä 2 toiminta edellyttää tarkkaavaisuutta, mikä herpaantuu helposti, ellemmme tietoisesti keskitä huomiota siihen.

Tutkimusten mukaan tunteet ja kognitio tukevat toisiaan ja vaikuttavat käyttäytymisen lisäksi ihmisen päätöksentekoon ja toiminnanohjaukseen. Tunteet toimivat kognition kahden järjestelmän mallissa järjen ohella ja rinnakkain. Kahneman toteaa, että tunteiden viitekehyksessä järjestelmä 2 on pikemminkin järjestelmän 1 puolustaja kuin kriitikko, vahvistaja pikemmin kuin toimeenpanija. Sen informaation haku rajoittuu pääosin sellaiseen informaatioon, joka sopii yhteen olemassa olevien uskomusten kanssa eikä sen tarkoitus ole tarkastella niitä. Kahneman mainitsee esimerkkinä, että ihmisten emotionaalinen asenne esimerkiksi punaiseen lihaan tai moottoripyöriin ohjaa uskomuksia niiden eduista ja riskeistä.⁵⁷

Brownellin HURIER-mallin arviointia koskevan kuuntelemisen osa-alueen mukaisesti päätösharkinnassa tulisi kertomuksia arvioitaessa erottaa vastaanotetusta kertomuksesta faktat, mielipiteet ja tulkinnat sekä tarkastella myös sitä prosessia, jossa kertomus on pääkäsittelyssä muodostunut. Lisäksi arviointiin liittyy edellä sanottu huomiota on kiinnitettävä myös omien suhtautumistapojen ja tunteiden tunnistamiseen.

Tutkimusten mukaan ihmisen kognitio ei pysty ylittämään ajattelun vinoumia, joita inhimilliseen päätöksentekoon liittyy, jonka vuoksi olisi tärkeä keskittyä siihen, miten tulemmme niiden kanssa päätöksenteossa parhaiten toimeen.⁵⁸ Kuuntelemisen

---

⁵⁶ Kahneman, 2012, s. 98-100.

⁵⁷ Kahneman, 2012, 123-124.

⁵⁸ Santtu Lehtinen: Uskalla ajatella, yhdessä. Parempiin päätöksiin moniulotteisessa tietoympäristössä. Sitra. Työpäperi 16.11.2018.

ajattelu ja ajattelun ajattelu voidaankin tuomarin työssä pitää tärkeänä tuomioharkinnan viitekehyksenä ja työkaluna.

5.2.2 Vastaaminen (Responding)

HURIER-mallin kuuntelemisen taidon viimeinen osa-alue eli vastaaminen tapahtuu rikosasiassa, kun tuomio julistetaan tai annetaan kirjallisena kansliassa. Kun julistaminen tapahtuu heti pääkäsitteilyn jälkeen käytyjen päätösneuvottelujen taikka itsenäisen harkinnan jälkeen, jäävät asianosaiset odottamaan ratkaisua salin ulkopuolella, ja kun ratkaisu on tehty, puheenjohtaja selostaa sen istuntosalissa suullisesti asianosaisille ja paikalla mahdollisesti olevalle yleisölle. Julistettu tuomio laaditaan kirjalliseen muotoon myöhemmin. Kun ratkaisu annetaan kansliassa, vastaaminen tapahtuu kirjallisesti lopulliseen muotoonsa saatetussa kirjallisessa tuomiossa.

Laissa tuomion julistaminen on asetettu etusijalle suhteessa kansliatuomioon. Lainsäätäjä on perustellut tätä sillä, että julistaminen tapahtuu ”silmästä silmään”, mikä lisää tuomion tehokkuutta ja merkitystä sekä uskottavuutta ja samalla asianosaiset välttyvät odottamasta ratkaisua.⁵⁹ Esitöissä ei ole lainkaan perusteltu sitä, miksi ratkaisun suullisesta selostamisesta seuraisi se, että asianosaiset pitäisivät sitä uskottavana. Toisaalta korostetaan sitä, että perustelut eivät saa ratkaisua julistettaessa kärsiä. Laista tai esitöistä ei löydy mitään ohjenuoraa myöskään siihen, milloin asia on sillä tavoin vaikea tai laaja, että sen voi antaa myöhemmin kansliassa. ”Silmästä silmään” perustelu on liitetty esitöissä tavanomaisiin rikosasioihin ja perheoikeudellisiin hakemusasioihin.

---

⁵⁹ HE 32/2001, s. 73.

Julistamista voi perustella suullisuusperiaatteella ja välittömyysperiaatteella. Julistaminen edellyttää nopeaa ajattelua, ja jo se, että asianosaiset odottavat salin ulkopuolella lisää kiireen tuntua, ja voi altistaa vinoumille ja virheille. Se, annetaanko asiassa kansliatuomio, vai julistetaanko ratkaisu, on asian ratkaisevan yksittäisen tuomarin taikka kokoonpanon jäsenten päätösvallassa. Lainsäädännön mukainen päätöksentekojärjestelmä on mielestäni perusteltuiltaan ristiriitainen ja altis kritiikille kognition näkökulmasta. Esitöiden perusteella muodostuu vaikutelma, että lainsäätäjä on nähnyt tuomarin täysteholla toimivana rationaalisena yksilönä, joka kykenee vaivatta pääkäsittelyn jälkeen prosessoimaan vastaanottamansa näytön ja muun tiedon sekä esitetyt argumentit perustelluksi ratkaisuksi ja esittämään nämä perustelut samantien suullisesti. Oma kokemukseni on, että huolellinen perustelujen kirjoittaminen on keino kontrolloida omaa ajattelua. Se, että ratkaisua kirjoittaessa ajautuu umpikujaan, kieli usein siitä, että ajattelussa on jokin virhe.

Brownellin mukaan vastaaminen muuttuu taidoksi, jos kuuntelija ymmärtää vastauksensa vaikutukset ja osoittaa tilanteeseen nähden tarkoituksenmukaista viestintäkäyttäytymistä. Brownellin mallia soveltaen julistamisen ja kansliatuomion antamisen välistä valintaa tehtäessä tulisi kiinnittää huomiota siihen, että valinta on tarkoituksenmukainen asianosaisten näkökulmasta. Julistaminen soveltuu lähinnä tunnustettuihin tai yksinkertaisiin rikosasioihin, joissa todistelu on vähäistä tai samansisältöistä ja seuraamusharkinta yksinkertaista. Tällöin viivytyksetön ratkaisun saaminen on kaikkien etu. Esimerkiksi näytön ollessa ristiriitaista päätöksenteko edellyttää huolellista harkintaa ja hidasta ajattelua. Myös asian laatu voi vaikuttaa valintaan. Esimerkiksi seksuaalirikokset ja lähisuhdeväkivaltaa koskevat rikosasiat

ovat asioita, joissa ratkaisun vastaanottaminen tapahtunee mielekkäämmiin omassa rauhassa, yksityisesti kuin istuntosalissa vastapuolen läsnä ollessa.

6 Lopuksi

Huolestuttavaa on, että tutkimuksen mukaan ihmisten omakohtaiset kokemukset tuomioistuimista vähentävät luottamusta siihen, että tuomioistuimet toimivat virheettömästi ja saavat syylliset vastuuseen teoistaan.⁶⁰ Luottamus pulaa selittänevät ensinnäkin oikeudenkäyntien pitkä kesto sekä korkeat kustannukset.⁶¹ Yksittäisen tuomarin mahdollisuus vaikuttaa näihin seikkoihin on vähäinen. Sen sijaan kunkin tuomarin tavalla osallistua vuorovaikutukseen oikeudenkäynnissä ja kommunikointitaidoilla voi olla suuri merkitys rikosprosessiin tai ylipäätään oikeudenkäyntiin joutuneiden ihmisten kokeman oikeudenmukaisuuden toteuttajana. Keskittynyt ja sitoutunut kuunteleminen on keskeinen osa tuomarin vuorovaikutustaitoja. Kuuntelemisen taito on sekä koetun oikeudenmukaisuuden että asian lopputuloksen kannalta ehkäpä tärkein tuomarin työkalu.

Tutkimuksen mukaan ammatillisen kuuntelemisosaamisen kehittämisellä ja sen merkityksen ymmärtämisellä on sekä Suomessa että USA:ssa voimaannuttava vaikutus oikeussaliympäristössä työskenteleviin ammattilaisiin ja heidän henkilökohtaiseen kokemukseensa omasta työhyvinvoinnistaan.⁶² Ajan antaminen kuuntelulle ja ajattelulle ei ole hukkaan heitettyä aikaa työhyvinvoinnin näkökulmasta.

---

⁶⁰ Veera Löthman, 2020: Suomalaisten luottamus tuomioistuimien toiminnan virheettömyyteen ja tehokkuuteen. Helsingin yliopisto. Kriminologia. Maisterin tutkielma. Huhtikuu 2020.

⁶¹ Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta. Valtioneuvosto Helsinki 2022. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:67, s. 9-10.

⁶² Ala-Kortesmaa, 2015.

Oman kuuntelutaidon ja ajattelun prosessin ymmärtämisen kehittäminen ja sisäisen puheen huomioiminen on tärkeä osa sekä kuuntelemista että päätöksentekoa. Kiire ja stressi altistavat huonolle kuuntelulle, heuristiikoille ja vinoumille. Vaikka vinoumat ovat tutkimusten mukaan ylivoimaisia, on niiden olemassaolon tiedostaminen ja hyväksyminen olennaista. Metakognitiolla, ajattelun ajattelemisella, on mahdollista suunnata ajattelua uusille raiteille. Samalla tavalla kuuntelemiseen liittyvien osatekijöiden hahmottaminen auttaa kiinnittämään huomiota kuuntelemisen haasteisiin ja kehittämään kuuntelemisen taitoa. Argumentoinnin sudenkuoppia käsittelevässä Kehnojen argumenttien kuvakirjassa todetaan tähän osuva lähtökohta: ”Ensimmäinen sääntö on, ettet saa huijata itseäsi ja että olet itse kaikkein helpoin huijattava (Richard P. Feynman)”.⁶³

Myös päätöksentekojärjestelmän, asian ratkaisemisessa käytettävän kokoonpanon sekä päätöksenantotavan tulisi tukea sitä, että tuomarin kuuntelemista ja ajatustyötä. Tuomarin kuuntelemisen HURIER-mallin avulla on osoittanut, miten monimuotoinen tehtävä tuomarilla on pääkäsittelyssä hoidettavana. Tarkkaavaisuus ei voi olla yhtä aikaa kaikkialla, ja kuten aivotutkijat toteavat ”moniajo” vie keskittymiskyvyn. Kuunteleminen on itsessään vaativa prosessi ja tuomarin käytössä oleva kaistanleveys tulisi jättää kuuntelemiselle ja prosessinjohtolle. Oikeudenhoidon toimintaedellytyksiä kehitettäessä tulisikin kiinnittää tähän huomiota.

Kognitiiviset prosessit eivät ole yksistään pään sisäisiä, vaan ihmisten välisiä prosesseja. Tutkimuksen mukaan päätöksenteon kehittämisessä on tärkeä

---

⁶³ Ali Almossawi: An illustrated book of bad arguments. 2013.

huomioida, että heuristiikkojen ja vinoumien havainnointi tapahtuu oikeissa olosuhteissa paremmin toisten kuin omasta toimesta.⁶⁴ Ehkäpä osaksi juuri tästä syystä rikosasian käsittely kolmen tuomarin kokoonpanossa on antoisaa ja mielekästä. Tarkkaan kuuntelevat kollegat vierellä helpottavat puheenjohtajan työtä ja päätöksenteko ammatillisesti osaavassa kollegiossa haastaa omaa ajattelua. Voidaan mielestäni ajatella, että oikeudenkäynti on ollut reilu, jos kaikille asianosaisille on jäänyt kokemus asiaa tarkkaan ja aidosti kuunnelleesta tuomarista ja jos kuunteleminen on todettavissa tuomion perusteluista.

---

⁶⁴ Santtu Lehtinen: Uskalla ajatella yhdessä. Parempiin päätöksiin moniulotteisessa tietoympäristössä. Sitra. Työpaperi 16.11.2018.

Lähteet

- Almossawi, Ali (2013). *An Illustrated Book of Bad Arguments*. New York. Noudettu osoitteesta <http://bookofbadarguments.com> (Luettu 15.4.2023)
- Ala-Kortesmaa, Sanna (2015) *Professional listening in legal context*. Acta Universitatis Tamperensis 2101. Tampere University Press.
- Ala-Kortesmaa, Sanna, Välikoski, Tuula-Riitta (2023) *Listening in court-connected mediations*. *International Journal of Listening*. Noudettu osoitteesta <https://doi.org.10.1080/10904018.2023.2185244>
- Ala-Kortesmaa, Sanna, Isotalus, Pekka (2014) *Relational tensions and optimal listening in the communication relationships of American and Finnish legal professionals*. *Journal of Intercultural Communication Research*, Volume 43 2014, s. 173–193.
- Benitez-Quiroz, Carlos F., Srinivasan, Ramprakash, Matrinez, Aleix M (2018). *Facial color is an efficient mechanism to visually transmit emotion*. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(14), 3581–3586.
- Brodsky, Stanley L. (2013) *Testifying in Court: Guidelines and Maxims for the Expert Witness* 2013.
- Brownell, Judy (2017) *Listening: Attitudes, Principles and Skills* 2017. 6th Edition. Noudettu e-kirja osoitteesta <https://doi-org.ezproxy.vasa.abo.fi/10.4324/9781315441764>
- Ervasti, Kaijus, de Godzinsky, -Virve Maria (2014) *Koettu oikeudenmukaisuus tuomioistuimissa*. *Lakimies* 2/2014, s. 175-195.
- Gilbert, Dorislee , Bonistall Postel, Emily (2022) *Truth without Trauma, Reducing re-traumatization throughout the justice system*, 60 *U. Louisville L. Rev* 523 (2022), s. 523-554.
- Haikkola, Lotta, Hästbacka, Noora, Pekkarinen, Elina (toim): *Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin*. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja* 2019:34.
- Huotari, Kirsi (2019) *Ruotsalaisten tuomioistuimien tapa kommunikoida istuntosaleissa, tuomioistuimien ratkaisussa ja mediassa ja mitä me voisimme siitä oppia*. *Lakimies* 3-4/2019, s. 447-459.
- Imhof, Margarete, Välikoski, Tuula-Riitta, Laukkanen, Anne-Maria, Orlob, Kai (2014) *Cognition and interpersonal communication: The effect of voice quality on information processing and person perception*. *Studies in Communication Sciences* xxx (2014) xxx-xxx.

Imhof, Margarete (2001) How to Listen More Efficiently: Self-Monitoring Strategies in Listening. *International Journal of Listening* 2001, 15:1, 2–19.

Margarete Imhof (2010): What is Going on in the Mind of a Listener? *The Cognitive Psychology of Listening*. *Listening and human communication in the 21st century*, s. 98-99.

Isotalus, Pekka, Ala-Korttesmaa, Sanna, Gerlander, Maija, Hyvärinen, Marja-Leena, Koponen, Jonna ja Välikoski, Tuula-Riitta (2013) Alakohtainen vuorovaikutuskoulutus lääkärin, farmaseutin ja juristin professioissa. *Puheviestinnän vuosikirja 2013*, s. 7-28.

Kahneman, Daniel (2012) *Ajattelu, nopeasti ja hitaasti*. Vuonna 2011 julkaistusta englanninkielisestä alkuperäisteoksesta *Thinking, Fast and Slow* suomentanut Kimmo Pietiläinen. Helsinki 2012.

Löthman, Veera (2020): *Suomalaisten luottamus tuomioistuimien toiminnan virheettömyyteen ja tehokkuuteen*. Helsingin yliopisto. *Kriminologia*. Maisterin tutkielma. Huhtikuu 2020.

Marjasola, Henna (2021) Oikeuspsykologinen näkökulma vastakuulusteluun. *Oikeus* 2/2021, s. 159-185.

Muistin osavaiheet. Aivotalo.fi. (Luettu 14.4.2023)

Kate Murphy (2020) Et taida kuunnella. Miksi kuunteleminen on tärkeää ja miksi se muuttaa meitä Suomentanut Nina Mäki-Kihniä. WSOY.

Nummenmaa, Lauri *Tunteet ja kognitio tukevat toisiaan (Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus, videoluento Åbo Akademi moodle, kuunneltu 4.5.2023)*

Tapanila, Antti (2004). *Syytetyn oikeus syyttäjän todistajien kuulemiseen*. Talentum.

Berbec, Silvia, Fernández, Cristina, Coop, Dinamia S., Gómez, Elena, Ilcheva, Miriana, Ionescu, Gabriela, Lehmann, Katrin, Lilja, Inka, Plaza, Javier, Wells, Anja (2021) *Toimintasuunnitelma uhrikeskeisten ja traumainformoitujen rikosoikeusjärjestelmien kehittämiseksi*. HEUNI 2021. Noudettu osoitteesta https://heuni.fi/documents/47074104/0/Toimintasuunnitelma_Rejust_17052021_Interactive.pdf/57953bd3-ee64-2845-b709-995a8936ea33/Toimintasuunnitelma_Rejust_17052021_Interactive.pdf?t=1621253237524.

Törnqvist, Nina (2022) Drizzling sympathy: Ideal victims and flows of sympathy in Swedish courts. *IRV. International Review of Victimology* 2022. Vol 28 (3), s. 263-285

Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta. Valtioneuvosto Helsinki 2022. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:67.

Välikoski, Tuula-Riitta (2014) *Kuuntelemisen taito*. ProComma Academic 2014: särkymätön viestintä. Helsinki. s. 58-67. <http://doi.org/10.31885/2019.00002> (Luettu 14.5.2023)

Välikoski, Tuula-Riitta, Ala-Kortesmaa, Sanna (2014): Suullisuuden periaate vuorovaikutuksen näkökulmasta. Oikeus 2/2014, s. 192–201.

Virallislähteet

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa L 689/1997 (ROL).
Oikeudenkäymiskaari (OK)

Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi HE 15/1990 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi HE 82/1995 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta HE 32/2001 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. HE 46/2014 vp.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut

KKO 2022:50

KKO 2021:5

KKO 2019:54

KKO 2013:96